

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΗΠΕΙΡΟΥ**

TECHNOLOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTE OF EPIRUS

**Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ : ΑΙΤΙΕΣ ΚΑΙ
ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ**

ΑΪΒΑΛΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

**Εργασία υποβληθείσα στο
Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής
του Τεχνολογικού Ιδρύματος Ηπείρου
ως μέρος απαιτήσεων για την απόκτηση
Προπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης**

**Πρέβεζα
{Φεβρουάριος 2017}**

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία για τη λήψη του Προπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Λογιστική και Χρηματοοικονομική έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Η εργασία αυτή έχοντας εκπονηθεί από εμένα, αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις επί του θέματος. Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης διπλωματικής αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο».

ΑΪΒΑΛΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

.....

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	7
1. Οικονομική Κρίση : Προσέγγιση και Ορολογία	9
1.1 Ορισμός, χαρακτηριστικά και στάδια εξέλιξης των οικονομικών κρίσεων	9
1.2 Αιτίες των οικονομικών κρίσεων	12
1.3 Επιπτώσεις των οικονομικών κρίσεων	13
2. Παγκόσμια Οικονομική Κρίση	14
2.1 Η έναρξη της κρίσης	14
2.2 Αίτια της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης του 2008	15
2.3 Τα αίτια της Ελληνικής Δημοσιονομικής Κρίσης του 2009	30
3. Η Ελληνική Περίπτωση και η Εφαρμογή του Μνημονίου	32
3.1 Το πρώτο μνημόνιο	34
3.2 Το δεύτερο μνημόνιο	36
3.3 Το τρίτο μνημόνιο	37
4. Ελληνική Οικονομία και Τρόποι Ανάπτυξης	38
4.1 Η Τουριστική Βιομηχανία	40
4.2 Η Ενέργεια	42
4.3 Ο Κατασκευαστικός κλάδος – κλάδος επεξεργασίας τροφίμων	44
4.4 Ο Αγροτικός κλάδος	47
4.5 Το Λιανεμπόριο και το Χονδρεμπόριο	49
5. Επίλογος – Συμπεράσματα	52
6. Βιβλιογραφία	55

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία έχει εκπονηθεί από τον φοιτητή Αϊβαλή Απόστολο στο πλαίσιο του προπτυχιακού διπλώματος στην Λογιστική και Χρηματοοικονομική. Το θέμα της εργασίας πραγματεύεται την σύγχρονη Ελληνική οικονομική κρίση, τα αίτια που την προκάλεσαν, τις συνέπειες που είχε τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Επιπλέον, στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας που εκπονήσαμε καταλήξαμε και σε κάποιες προτάσεις, που σε περίπτωση εφαρμογής τους, θαρρούμε πως θα ενίσχυαν την χώρα μας, αλλά και θα καθιστούσαν την εθνική μας οικονομία περεταίρω ανταγωνιστική.

Σε κάθε περίπτωση, ξεκαθαρίζουμε πως η παρούσα έρευνα αντικατοπτρίζει τις προσωπικές απόψεις του συγγραφέα, έτσι όπως αυτές σχηματίστηκαν μέσα από την προσωπική του μελέτη και σε καμία περίπτωση δεν ενέχουν σκοπιμότητα ή δόλο. Ολοκληρώνοντας την σύντομη αυτή εισαγωγή θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε από καρδιάς τον επιβλέποντα καθηγητή του ΤΕΙ Ηπείρου, Ναζάκης Χαρίλαος, του οποίου η βοήθεια και στήριξη ήταν εμφανής και αμέριστη εξαρχής.

1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ : ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

Για να περιγράψουμε και να κατανοήσουμε καλύτερα την παγκόσμια οικονομική κρίση και τις επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία, και κυρίως στην Ελλάδα, θα ήταν πιο ωφέλιμο να περιγράψουμε γενικά την έννοια των οικονομικών κρίσεων έτσι όπως ορίζεται από την κλασική οικονομική θεωρία και να εξηγήσουμε πως δημιουργούνται , πως εξελίσσονται και ποια είναι τα αίτια και οι συνέπειές της .

1.1 Ορισμός , χαρακτηριστικά και στάδια εξέλιξης των οικονομικών κρίσεων

Ως κρίση ορίζουμε γενικά την κατάσταση στην οποία η ομαλή λειτουργία ενός συστήματος μεταβάλλεται δυσμενώς για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Αποτέλεσμα αυτής της διατάραξης είναι η αλλοίωση των αρχικών συνθηκών του συστήματος αυτού, οι οποίες αλλάζουν με τρόπο απότομο και απρόσμενο.

Στα πλαίσια του οικονομικού τομέα, η κρίση αποδίδεται ως το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία εμφανίζει αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας, ήτοι η χειροτέρευση των μακροοικονομικών της μεγεθών, όπως ο πληθωρισμός, η απασχόληση, οι τιμές των αγαθών και οι επενδύσεις. Το μέγεθος της κρίσης καθορίζει και τον βαθμό των καταστροφικών επιπτώσεων για την κοινωνία.

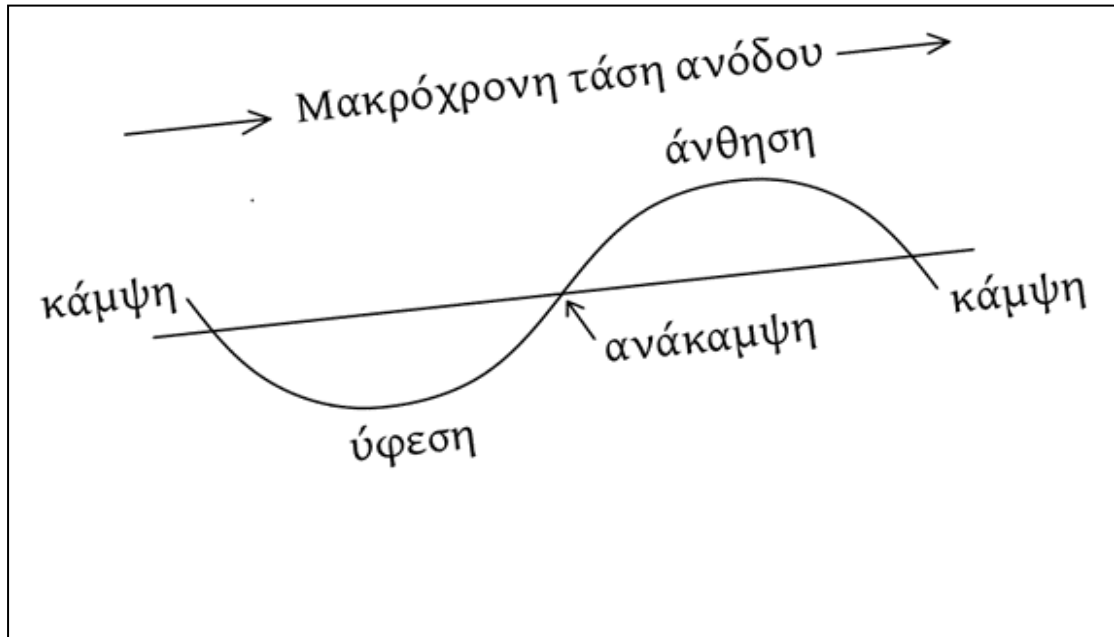
Υπάρχει όμως και μια διαφορετική άποψη , η οποία αποδίδει μια διαφορετική εκδοχή για την οικονομική κρίση. Σύμφωνα με αυτή , η οικονομική κρίση είναι απόρροια της αναπόφευκτης αντίδρασης του συστήματος σε στρεβλώσεις που ήδη υπάρχουν και που αποτελούν την βάση του προβλήματος. Ένα παράδειγμα που ενισχύει την παραπάνω άποψη είναι η ύπαρξη φούσκας στην οικονομία. Η φούσκα εκλαμβάνεται ως κρίση, πρόκειται όμως για μια παράλογη μεταβολή των τιμών ενός αγαθού, η οποία πρόκειται να ενσωματωθεί απότομα στην πραγματική οικονομία, επηρεάζοντας δραματικά τα μακροοικονομικά της μεγέθη.

Όπως είναι γνωστό, οι κρίσεις αποτελούν μία από τις φάσεις των οικονομικών κύκλων. Σε μια οικονομία , όταν η οικονομική επέκταση διακόπτεται περιοδικά από διαστήματα μείωσης της παραγωγικής δραστηριότητας , της απασχόλησης και του εισοδήματος, τότε το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων χαρακτηρίζεται από υφέσεις. Αντιθέτως , μια οικονομία βιώνει άνθιση όταν υπάρχουν θετικές ανακάμψεις. Σε αυτή την περίπτωση, η μεγέθυνση αυτή αντανakλάται στους περισσότερους κλάδους , επεκτείνοντας την παραγωγική τους δραστηριότητα με

επενδύσεις. Η υποτονική και η έντονη οικονομική δραστηριότητα εναλλάσσονται πάντοτε και δημιουργούν τον οικονομικό κύκλο.

Οι οικονομικές διακυμάνσεις συμβαίνουν σχεδόν ταυτόχρονα σε πολλούς οικονομικούς τομείς και ακολουθούνται από κάμψεις, υφέσεις και ανακάμψεις, έτσι όπως απεικονίζονται στον παρακάτω πίνακα.

Διάγραμμα 1 : Οι φάσεις του οικονομικού κύκλου

Για την καλύτερη κατανόηση της λειτουργίας του οικονομικού κύκλου είναι απαραίτητο να διευκρινιστούν τα εξής:

Πρώτον, η συνολική οικονομική δραστηριότητα θα πρέπει να εξετάζεται από την πορεία των μακροοικονομικών μεταβλητών, όπως το Ακαθάριστο Εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ), για να καταταχτεί σε κάποια από τις φάσεις του οικονομικού κύκλου. Το ΑΕΠ αποτελεί ίσως την σημαντικότερη μεταβλητή, πάνω στην οποία μπορεί να αξιολογηθεί η πορεία της οικονομίας. Άλλοι οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν και άλλοι δείκτες, όπως η ανεργία, το επίπεδο απασχόλησης και μεταβλητές των χρηματοπιστωτικών αγορών, κυρίως σε αναπτυγμένες χώρες, σε αυτήν την αξιολόγηση.

Ένα δεύτερο σημαντικό σημείο που πρέπει να αναφερθεί, είναι η περιγραφή του διαγράμματος 1. Η ευθεία γραμμή απεικονίζει την μέση πορεία της μεγέθυνσης της οικονομίας που προσδιορίζεται από παράγοντες μακροχρόνιου επιπέδου όπως ο ρυθμός αποταμίευσης, πληθωρισμού και παραγωγικότητας. Η συνεχής καμπύλη

δείχνει την συμπεριφορά της οικονομικής δραστηριότητας. Πιο συγκεκριμένα, η κάμψη εμφανίζεται όταν η δραστηριότητα της οικονομίας μειώνεται. Αν η κατάσταση αυτή συνεχιστεί, μειώνοντας δραματικά τα μακροοικονομικά μεγέθη, ονομάζεται ύφεση. Σε αυτό το σημείο, κάποια στιγμή η οικονομία αρχίζει να ανακάμπτει και να αναστρέφει την κατάσταση, (στάδιο της ανάκαμψης) ώσπου να φτάσει στο στάδιο της επέκτασης. Οι κορυφές και οι πυθμένες του οικονομικού κύκλου αποτελούν σημεία καμπής, τα οποία είναι προσωρινά.

Οι φάσεις των οικονομικών κύκλων εμφανίζονται σε πολλούς τομείς το ίδιο χρονικό διάστημα, ανεξάρτητα από τον βαθμό ευαισθησίας τους στις οικονομικές διακυμάνσεις. Επομένως, πολλές οικονομικές μεταβλητές παρουσιάζουν τάση με ίδια κατεύθυνση, που ονομάζεται συγχρονισμένη κίνηση.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των οικονομικών κύκλων είναι ότι δεν έχουν συγκεκριμένη διάρκεια και είναι επαναλαμβανόμενοι. Αυτό σημαίνει ότι το μοτίβο που εμφανίζεται στο διάγραμμα 1 επαναλαμβάνεται με την σειρά που απεικονίζεται διαρκώς, όμως σε μη συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Επιπλέον, είναι δύσκολο να προβλεφθεί η μετάβαση από το ένα στάδιο του οικονομικού κύκλου στο άλλο. Η κάθε φάση μπορεί να έχει διάρκεια για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Συνήθως, η φθίνουσα οικονομική πορεία μιας οικονομίας ακολουθείται από περαιτέρω μείωση και η οικονομική μεγέθυνσή της να ακολουθείται από περαιτέρω αύξηση. Οι οικονομολόγοι ονομάζουν αυτή την τάση ως συνέχιση, πάνω στην οποία προσπαθούν να εντοπίσουν σημεία καμπής που να δείχνουν σημάδια αλλαγής της κατεύθυνσης της οικονομικής δραστηριότητας.

1.2 Αιτίες των οικονομικών κρίσεων

Οι οικονομολόγοι στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν την εμφάνιση των οικονομικών κρίσεων ανέπτυξαν διάφορες θεωρίες.

Οι κρίσεις γενικά προκαλούνται από ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες. Ο ενδογενής κίνδυνος αναφέρεται στον κίνδυνο που προκαλείται από μια κρούση, η οποία προέρχεται από το σύστημα. Αντίθετα, ο εξωγενής κίνδυνος αναφέρεται στην κρούση που δημιουργείται εκτός συστήματος. Στις χρηματοοικονομικές αγορές παρατηρούνται και οι δύο τύποι κινδύνων. Στην περίπτωση, δηλαδή των οικονομικών διακυμάνσεων, οι εξωγενείς κίνδυνοι αντιστοιχούν στους μη οικονομικούς παράγοντες, ενώ οι ενδογενείς κίνδυνοι στους οικονομικούς.

Οι εξωγενείς αιτίες θεωρούνται απρόβλεπτα γεγονότα που βρίσκονται εκτός της οικονομικής σφαίρας, αλλά με την εμφάνισή τους διαταράσσουν την οικονομική δραστηριότητα. Παραδείγματα εξωγενών μεταβλητών αποτελούν οι επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις, οι πόλεμοι, οι εκλογές και άλλα πολιτικά συμβάντα. Οι επιπτώσεις αυτών των γεγονότων στην οικονομία είναι απρόβλεπτες και τυχαίες και δεν επηρεάζουν την πορεία των οικονομικών κύκλων. Αυτές οι απρόοπτες διακυμάνσεις περιορίζονται σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική εμβέλεια και είναι δύσκολο να προβλεφθούν και να μετρηθούν.

Οι ενδογενείς αιτίες δημιουργούνται και παράγονται μέσα από το οικονομικό σύστημα και προκαλούν οι ίδιες τους οικονομικούς κύκλους. Οι περισσότεροι οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι οι ενδογενείς αιτίες αποτελούν τον κύριο λόγο πρόκλησης των οικονομικών κρίσεων, ο οποίος δημιουργεί και την μεγαλύτερη ζημία στο οικονομικό σύστημα. Η πηγή των ενδογενών κρίσεων οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες. Ένας εκ των οποίων, σύμφωνα με τον Milton Friedman, είναι η νομισματικές πολιτικές. Η κακή διαχείριση της προσφοράς χρήματος προκαλεί διακυμάνσεις στην οικονομία. Ο Paul Samuelson αποδίδει τα αίτια στην υπερβολική αύξηση των επενδύσεων, όπου σύμφωνα με τις θεωρίες επένδυσης, η παραγωγικότητα, και κατά συνέπεια η οικονομική δραστηριότητα, επηρεάζεται άμεσα από το επίπεδο των επενδύσεων. Τέλος, ο Robert Lucas υποστηρίζει ότι η αγορά εργασίας έχει άμεση σχέση με τις οικονομικές διακυμάνσεις, καθώς προκαλούνται από την ακαμψία των τιμών και των μισθών.

1.3 Επιπτώσεις των οικονομικών κρίσεων

Η εμφάνιση μιας κρίσης σε μια οικονομία μπορεί να προκαλέσει σημαντικά προβλήματα στα μακροοικονομικά της μεγέθη. Μια οικονομική κρίση προκαλεί απότομη οικονομική ύφεση, βυθίζοντας ένα κράτος σε τεταμένη μείωση των οικονομικών του δραστηριοτήτων. Η συνεχής μείωση του επιπέδου του ΑΕΠ, ο περιορισμός των δημοσίων εσόδων και η μείωση των επενδύσεων αποτελούν τα κύρια αίτια για την διεύρυνση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Κατά συνέπεια, οι κυβερνήσεις συσσωρεύουν χρέος με κίνδυνο μιας πιθανής πτώχευσης.

Ακόμα και αν οι οικονομίες καταφέρουν να ανακάμψουν, είναι δύσκολο να ξεπεράσουν το στάδιο της ύφεσης, καθώς η οικονομία αντιμετωπίζει ένα νέο κύμα ύφεσης που προέρχεται από την κρίση χρέους. Αυτό συνέβη με την περίπτωση της Ελλάδας, όπου σε επόμενες ενότητες που θα αναλύσουμε, η ελληνική οικονομία βρέθηκε αντιμέτωπη με την κρίση χρέους καθιστώντας σχεδόν αδύνατη την πιθανή της ανάκαμψη τα επόμενα χρόνια.

2. ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

2.1 Η έναρξη της κρίσης

Κατά την περίοδο 2002-2007 παρατηρήθηκε μεγάλη παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη, η οποία χαρακτηρίστηκε ως η υψηλότερη των τελευταίων 40 ετών. Ο O'Neill(2011) αποκάλεσε αυτό το διάστημα ως την εποχή της «υπέρτατης ευδαιμονίας». Η αισιοδοξία αυτή επικράτησε ιδιαίτερα στον χρηματοπιστωτικό τομέα. Από την δεκαετία του 1980 και μετά, οι χρηματοπιστωτικές αγορές γνώρισαν ιδιαίτερη ανάπτυξη, δημιουργώντας αξιοληψίωτη προστιθέμενη αξία στην παγκόσμια οικονομία. Δυστυχώς, όμως, αυτός ο υπέρμετρος οπτιμισμός οδήγησε τους επενδυτές να αναλαμβάνουν μεγαλύτερους κινδύνους στην αγορά, αγνοώντας την κρίση που θα ξεσπούσε σύντομα και που θα οδηγούσε στην κατάρρευση του συστήματος. Η κρίση του 2007 θεωρήθηκε μία από τις χειρότερες που εμφανίστηκαν στην ιστορία, με συνέπειες παρόμοιες με εκείνες του 1929, βγάζοντας στην επιφάνεια τα συστημικά προβλήματα που αντιμετώπιζε ο χρηματοπιστωτικός τομέας.

Η σημερινή κρίση , λοιπόν, που προκάλεσε ολέθριες καταστροφές στις χρηματοπιστωτικές αγορές το 2007, πυροδοτήθηκε από τις Ηνωμένες Πολιτείες με επίκεντρο την κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος και έλαβε διαστάσεις επιδημίας. Η κρίση επεκτάθηκε ταχύτατα στις αναπτυγμένες χώρες και μετέπειτα στον υπόλοιπο κόσμο, με δραματικές επιπτώσεις για τις οικονομίες των κρατών. Στην εκδήλωση αυτής της αναταραχής και της εξάπλωσής της συνέβαλλαν αρκετοί παράγοντες όπως η δομή των χρηματοπιστωτικών αγορών , η παγκοσμιοποίηση και η ανάπτυξη σύνθετων χρηματοοικονομικών προϊόντων υψηλού κινδύνου.

Στην περίπτωση των ΗΠΑ , η κατάργηση της διάκρισης των εμπορικών και επενδυτικών τραπεζών το 1999 συνέβαλε στην μεγαλύτερη έκθεση των τραπεζών στον κίνδυνο και στην αδυναμία τους να αντιμετωπίσουν πιθανές δυσκολίες. Η απουσία αυστηρής εποπτείας του χρηματοπιστωτικού τομέα σε συνδυασμό με τις συνθήκες εφησυχασμού , τα ρίσκα που αναλαμβάνονταν από τον χρηματοπιστωτικό τομέα ήταν μεγαλύτερα. Έτσι, μετά τον πρώτο χρόνο από το πέραςμα της κρίσης, λίγοι είχαν αντιληφθεί το μέγεθος της κατάστασης, γι αυτό και το 2008 οι Ηνωμένες Πολιτείες αποφάσισαν να αφήσουν να χρεοκοπήσει η επενδυτική τράπεζα Lehman Brothers.

2.2 Αίτια της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης του 2008

Για να εξακριβωθούν τα πλήρη αίτια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης θα χρειαστεί μεγάλο χρονικό διάστημα έρευνας από τους οικονομολόγους. Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, η κρίση ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες και εξαπλώθηκε μέσω των καναλιών των χρηματοοικονομικών και της πραγματικής οικονομίας. Οι χώρες που αντιμετώπιζαν ήδη οικονομικά προβλήματα υπέστησαν και την μεγαλύτερη ζημία. Κάποιες αιτίες οφείλονται από λανθασμένες μακροοικονομικές πολιτικές των προηγούμενων ετών. Ωστόσο, η ρίζα του προβλήματος θεωρείται η δομή των χρηματοπιστωτικών αγορών, η οποία ενισχύθηκε από την ανεπαρκή ρύθμιση των ελεγκτικών αρχών. Στην παρούσα ενότητα παρατίθεται οι τρεις πυλώνες της εμφάνισης της κρίσης.

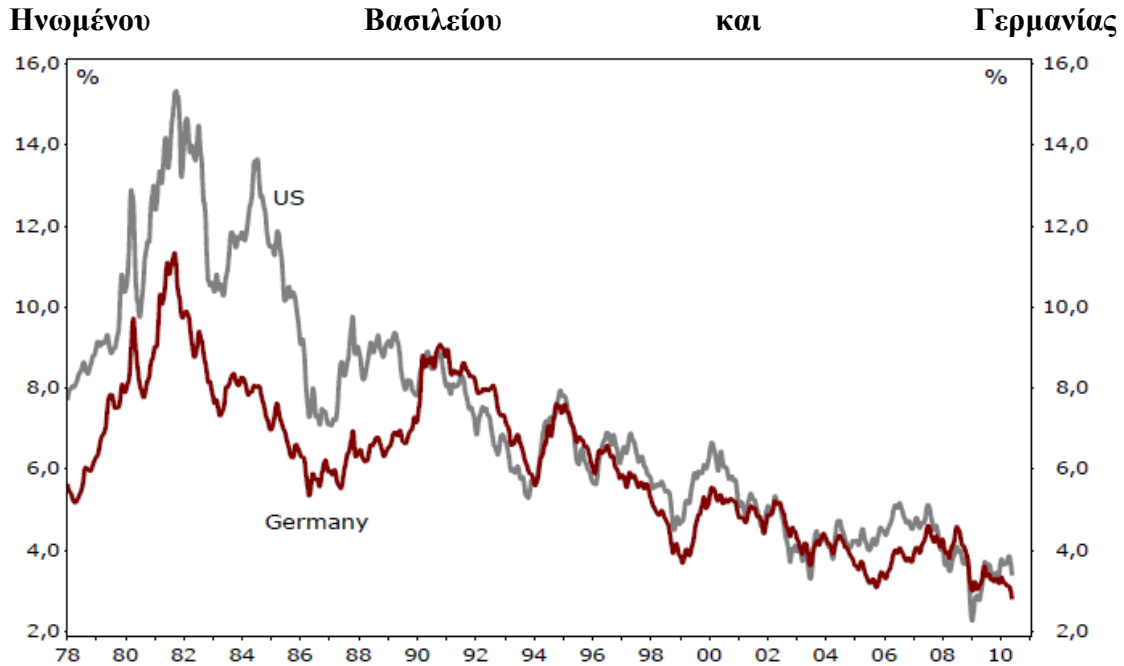
ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΑΙΤΙΑ

Χαμηλός πληθωρισμός και επιτόκια

Τα τελευταία χρόνια οι οικονομίες πριν το ξέσπασμα της κρίσης σημείωσαν σημαντική μακροοικονομική σταθερότητα. Στα πλαίσια αυτής της ανάπτυξης παρατηρήθηκαν χαμηλά επίπεδα πληθωρισμού. Η συμμετοχή των πρώην κομμουνιστικών χωρών στο παγκόσμιο εμπόριο, προσφέροντας χαμηλό κόστος εργατικού δυναμικού σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της τεχνολογίας στους τομείς παραγωγής, αποτέλεσαν ορισμένους από τους παράγοντες που συνέβαλαν στην συγκράτηση του πληθωρισμού. Η ευελιξία της εγκατάστασης της παραγωγής, λόγω της μετατόπισης του δυναμικού της κέντρου σε διαφορετικά μέρη, είχε ως αποτέλεσμα την συγκράτηση των μισθών σε ένα ορισμένο επίπεδο και να μειωθούν οι πληθωριστικές πιέσεις.

Μια από τις εφαρμογές της νομισματικής πολιτικής που υιοθέτησαν οι Κεντρικές Τράπεζες, ήταν η συγκράτηση του πληθωρισμού κοντά στο 2%. Αυτό είχε ως συνέπεια τα επιτόκια να διατηρούνται σε χαμηλά επίπεδα.

Διάγραμμα 2 : Μείωση επιτοκίων – αποδόσεις 10ετων κυβερνητικών ομολόγων

Πηγή: Reuters EconWin

Η ύπαρξη χαμηλών επιτοκίων διευκόλυνε τους δανειζόμενους να αγοράσουν ακίνητη περιουσία σε προσιτές τιμές , με αποτέλεσμα οι τιμές των κατοικιών να αυξηθούν σημαντικά. Αυτή η απότομη αύξηση των τιμών δημιούργησε φούσκα, καθιστώντας πιο γρήγορη την αύξηση του χρέους. Στο διάγραμμα 2 απεικονίζονται οι αποδόσεις των δημοσίων ομολόγων 10ετους λήξης δείχνοντας την ιστορική πορεία των επιτοκίων.

Ανάληψη υψηλότερου κινδύνου

Η αύξηση της ζήτησης για χρέος δεν ήταν ανάλογη της αύξησης των καταθέσεων. Έτσι, οι τράπεζες αναζητούσαν νέες πηγές δανεισμού για να ικανοποιήσουν αυτή την αυξημένη ζήτηση για δάνεια. Κατέφευγαν σε πολύ βραχυπρόθεσμο δανεισμό που προέρχονταν από την διατραπεζική αγορά. Επίσης , οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί παρείχαν χρηματοδότηση στις τράπεζες, βασιζόμενες σε βραχυπρόθεσμο δανεισμό και σε μακροπρόθεσμη επένδυση. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η μεγαλύτερη έκθεση σε κίνδυνο ρευστότητας, καθώς ήταν

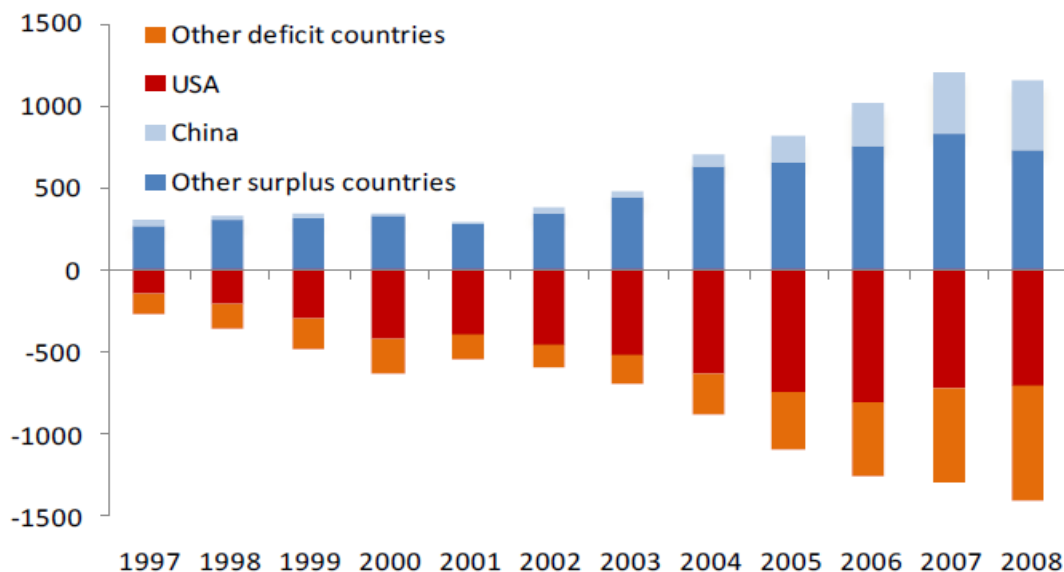
δυσανάλογος ο χρονικός ορίζοντας των στοιχείων του ενεργητικού και του παθητικού.

Εκτός από το τραπεζικό σύστημα, παρατηρήθηκε αύξηση μόχλευσης και από τους χρηματοοικονομικούς οργανισμούς για να πετύχουν μεγαλύτερες αποδόσεις αναλαμβάνοντας δυσανάλογους κινδύνους. Τα αντισταθμιστικά κεφάλαια (hedge funds) και τα επιχειρηματικά κεφάλαια (venture capitals), οι οποίοι δάνειζαν σε νεοσύστατες εταιρείες αναλαμβάνοντας μεγάλο κίνδυνο, είναι μερικά παραδείγματα όπου η ύπαρξη χαμηλού επιτοκίου μπορεί να προκαλέσει αύξηση μόχλευσης.

Αύξηση ανισορροπιών

Για αρκετά χρόνια, πριν το 2007, πολλές χώρες εμφάνιζαν ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Η κατάσταση επιδεινώθηκε από το 2000 και έπειτα, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 3. Ταυτόχρονα παρατηρήθηκαν αυξημένα πλεονάσματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, τα οποία προέρχονταν από αναδυόμενες οικονομίες, όπως αυτή της Κίνας. Το μεγαλύτερο ποσοστό των πλεονασματικών μονάδων δεν επενδύθηκε στην εγχώρια ζήτηση αλλά σε ομόλογα των Ηνωμένων Πολιτειών. Η αυξημένη ζήτηση οδήγησε σε αύξηση των τιμών των κρατικών ομολόγων και σε περιουσιακά στοιχεία σταθερού εισοδήματος με χαμηλές αποδόσεις στις προηγμένες οικονομίες.

Διάγραμμα 3 : Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, χώρες του ΟΟΣΑ 1997-2008

Πηγή: OECD

Παρά , λοιπόν , τις θετικές επιπτώσεις της σταθεροποίησης του πληθωρισμού και των χαμηλών επιτοκίων , υπήρχαν και σοβαρές παρενέργειες στην πραγματική οικονομία, καθώς παρουσιάστηκε ταχεία συσσώρευση χρέους των νοικοκυριών. Επιπλέον, το χρηματοπιστωτικό σύστημα συσσώρευσε κίνδυνο , αφού οι συμμετέχοντες αναλάμβαναν μοχλευμένες θέσεις στην αγορά αγνοώντας τις επιπτώσεις που ελλοχεύουν .

Αποτυχία σωστής διαχείρισης του οικονομικού κύκλου

Πολλές Κεντρικές Τράπεζες , και κυρίως η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών, κατηγορήθηκαν ότι δεν ήταν ικανές να αναγνωρίσουν την φούσκα που δημιουργήθηκε στις τιμές των περιουσιακών στοιχείων , και να περιορίσουν τις επιπτώσεις της , ώστε να μην επηρεάσει την παγκόσμια οικονομία. Ακόμα ,όμως, και αν αναγνώριζαν τον κίνδυνο αυτό, θα έπρεπε να μετριάσουν τις αποπληθωριστικές επιπτώσεις στην οικονομία από την πτώση των τιμών στα περιουσιακά στοιχεία. Με άλλα λόγια , δεν θα έπρεπε οι αρχές να ανταποκριθούν άμεσα στην ραγδαία αύξηση των τιμών , αλλά να αυξήσουν τα επιτόκια όταν οι τιμές των ακινήτων θα άρχιζαν να αυξάνονται.

Σε άλλες χώρες , όπου οι Κεντρικές Τράπεζες προσπάθησαν να μετριάσουν τον κίνδυνο αυτό με την παρουσία κυβερνητικών και εποπτικών αρχών. Δυστυχώς , όμως, τα μέτρα που πάρθηκαν επηρέασαν μόνο μεμονωμένες επιχειρήσεις και συστηματικούς κινδύνους που δεν ήταν μέρος της δικαιοδοσίας τους.

Σε κάθε περίπτωση, στον πρώτο χρόνο της κρίσης δεν ήταν ξεκάθαρη η πηγή της έναρξης του οικονομικού κύκλου , με αποτέλεσμα να μην ληφθούν μέτρα για τον γενικό περιορισμό της μόχλευσης και της πιστωτικής επέκτασης των αγορών.

ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΑΙΤΙΑ

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η κρίση ξέσπασε σε μια περίοδο υψηλής ανάπτυξης με χαμηλά επιτόκια και αυξημένη ρευστότητα. Ωστόσο. Ένα υγιές χρηματοπιστωτικό σύστημα θα έπρεπε να λειτουργεί ομαλά σε ένα τέτοιο περιβάλλον , χωρίς τις υπερβολές που παρατηρήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες. Το σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον, όμως, προκάλεσε μια υπέρμετρη αισιοδοξία , με αποτέλεσμα να συσσωρευτούν οι κίνδυνοι στις αγορές. Πολλοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι το ξέσπασμα της κρίσης οφείλεται κυρίως στις αδυναμίες του χρηματοπιστωτικού συστήματος , καθώς η δομή του επέτρεπε μοχλευμένες θέσεις οι οποίες δεν υπόκειντο σε εποπτικό έλεγχο.

Αύξηση πολυπλοκότητας λόγω καινοτόμων χρηματοοικονομικών προϊόντων

Οι χρηματαγορές γνώρισαν ιδιαίτερη άνθιση τις τελευταίες δεκαετίες. Πιο συγκεκριμένα, στα αναπτυγμένα κράτη , λόγω της παγκοσμιοποίησης και της απορρύθμισης των χρηματοπιστωτικών αγορών το 1970 , ιδρύθηκαν πολλά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα για να βοηθήσουν στην ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου. Δημιούργησαν , λοιπόν, χρηματοοικονομικά προϊόντα για την εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού. Ωστόσο , οι παραπάνω καινοτομίες αύξησαν τις τελευταίες δυο δεκαετίες την πολυπλοκότητα της αγοράς, και σε συνδυασμό με τον ελλιπή εποπτικό έλεγχο κατέστησαν πολύ δύσκολη την ισορροπία μέσα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Παραδείγματα τέτοιων προϊόντων αποτελούν η τιτλοποίηση απαιτήσεων των τραπεζών και τα εξωχρηματιστηριακά παράγωγα.

Η επικράτηση των χαμηλών επιτοκίων έδωσε την δυνατότητα στις τράπεζες να αναλαμβάνουν μεγαλύτερο κίνδυνο χορηγώντας επιπρόσθετα δάνεια στα νοικοκυριά για την αγορά ακινήτων. Καθώς , όμως, οι απαιτήσεις τους στον ισολογισμό αυξάνοντας και οι καταθέσεις παρέμεναν στο ίδιο επίπεδο, οι τράπεζες έπρεπε να βρουν άλλες πηγές χρηματοδότησης για να τροφοδοτήσουν τα δάνεια. Έτσι δημιούργησαν πολύπλοκα χρηματοοικονομικά προϊόντα για να εξασφαλίσουν την συνέχιση αυτής της διαδικασίας. Τα προϊόντα αυτά αποτελούσαν τιτλοποιήσεις των περιουσιακών στοιχείων που ανήκαν στο ενεργητικό του ισολογισμού.

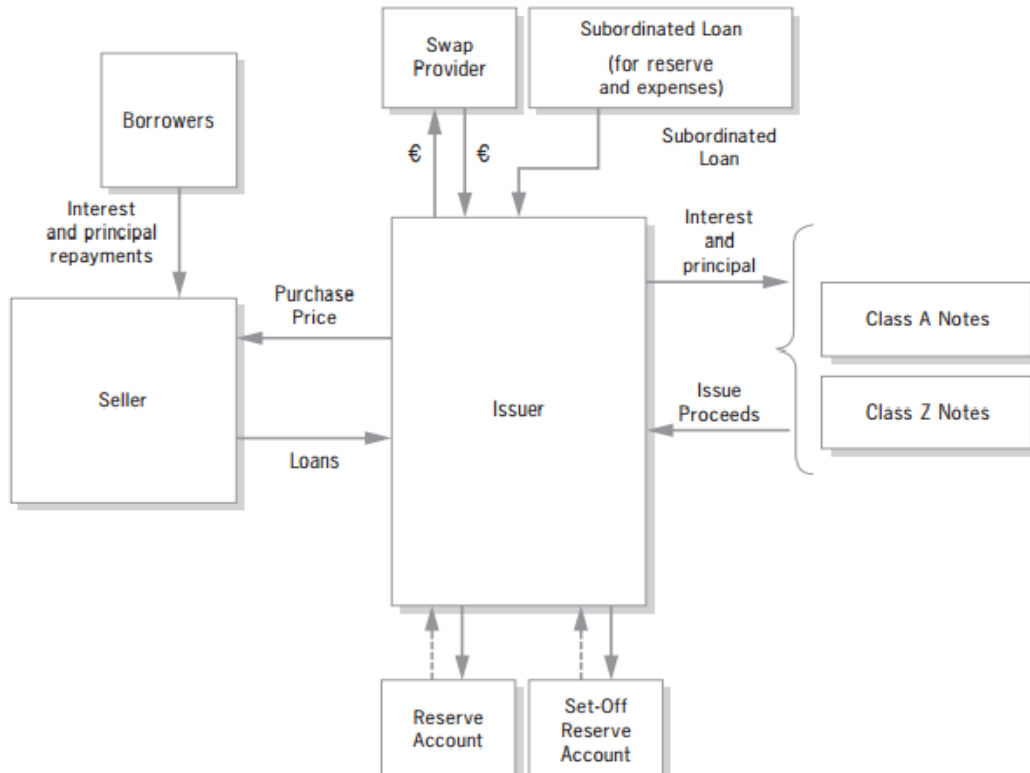
Πιο συγκεκριμένα, οι τράπεζες μετέτρεπαν τις απαιτήσεις των δανείων τους σε ομολογίες και στην συνέχεια τις πουλούσαν σε επενδυτές μέσω μιας εταιρείας ειδικού σκοπού, που συνήθως ανήκε στην τράπεζα, και η οποία αναλάμβανε την έκδοση αυτών των χρεογράφων. Τα στοιχεία του ενεργητικού ομαδοποιούνταν με βάση τα κοινά τους χαρακτηριστικά, δηλαδή, δάνεια με τον ίδιο πιστωτικό κίνδυνο, την ίδια λήξη κ.ο.κ. και τα μετέτρεπαν σε κατηγορίες ομολόγων ανάλογα με την πιστοληπτική τους αξιολόγηση. Τα ομόλογα που ανήκαν στις υψηλότερες βαθμίδες, πωλούνταν πολύ εύκολα στους επενδυτές αφού θεωρούνταν υψηλής ποιότητας, ενώ των κατώτερων βαθμίδων διακρατούνταν από τις ίδιες τις τράπεζες.

Η βασική λογική της παραπάνω διαδικασίας ήταν η μετατροπή μη ρευστοποιήσιμων περιουσιακών στοιχείων σε εμπορεύσιμους τίτλους, αφενός για να χρηματοδοτηθούν τα δάνεια και αφετέρου για να μειώσει η τράπεζα το υποχρεωτικό ποσό που πρέπει να διακρατεί (μείωση κεφαλαιακών απαιτήσεων που προέβλεπε η Βασιλεία 1 & 2). Επιπλέον, με αυτόν τον τρόπο μετέφεραν τον πιστωτικό τους κίνδυνο εκτός ισολογισμού.

Πέρα όμως από την παραδοσιακή τιτλοποίηση, δημιουργήθηκε και η συνθετική τιτλοποίηση, όπου στόχος της δεν ήταν η άντληση ρευστότητας αλλά της μεταφοράς κινδύνου των χαρτοφυλακίων της τράπεζας μέσω πιστωτικών παραγώγων. Η διαδικασία ήταν η δημιουργία σύνθετων προϊόντων CDS και CDOS ομολόγων για να πωληθούν και τα κατώτερα τμήματα της τιτλοποίησης στους επενδυτές για την ολική μεταφορά του πιστωτικού κινδύνου των τραπεζικών συστημάτων. Δημιούργησαν καινούρια ομόλογα που πείχον απαιτήσεις υψηλής εξασφάλισης και ομόλογα χαμηλότερης εξασφάλισης έτσι ώστε να εξασφαλίσουν υψηλή αξιολόγηση από τους οίκους αξιολόγησης.

Μια τυπική δομή τιτλοποίησης απεικονίζεται στο διάγραμμα 4, όπου εμφανίζεται η διαδικασία στην πιο απλή της μορφή περιέχοντας δύο μόνο τμήματα., του πωλητή (τράπεζα) και του εκδότη (εταιρεία ειδικού σκοπού). Στο παρακάτω σχήμα μπορούν να προστεθούν και οι ασφαλιστικές εταιρείες οι οποίες αναλαμβάνουν τον πιστωτικό κίνδυνο των ομολόγων αυτών σε περίπτωση αδυναμίας αποπληρωμής των δανείων.

Διάγραμμα 4 : Τυπική δομή τιτλοποίησης

Όταν ξέσπασε όμως η κρίση, ήταν φανερό ότι η διαφοροποίηση του κινδύνου που προσπαθούσα να επιτύχουν οι τράπεζες στα χαρτοφυλάκιά τους δεν ήταν εφικτή. Η φούσκα λοιπόν, που δημιουργήθηκε στις τιμές των ακινήτων λόγω της απότομης μείωσης της αξίας τους, μεταφέρθηκε στο τραπεζικό σύστημα, καθιστώντας αδύνατη την αποπληρωμή των στεγαστικών δανείων. Έτσι οι τράπεζες αδυνατούσαν να αποπληρώσουν τα τοκομερίδια αυτών των ομολόγων επενδυτών των ευρωπαϊκών τραπεζών και να κινδυνέψουν να καταρρεύσουν λόγω του μεγάλου πιστωτικού κινδύνου. Για να αποφευχθεί η εξάπλωση της κρίσης στην πραγματική οικονομία, η Ομοσπονδιακή τράπεζα προχώρησε σε «ενέσεις ρευστότητας». Η κρίση τελικά επηρέασε την παγκόσμια οικονομία, με συνέπειες καταστροφικές για την κοινωνία.

Υποτίμηση του κινδύνου όλου του συστήματος

Η πολυπλοκότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος κατέστησε τις χρηματαγορές ιδιαίτερα ευάλωτες σε κρίσεις της αγοράς. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έχουν γίνει ιδιαίτερα εξαρτώμενα από προϊόντα που δημιουργούν μεγάλη μόχλευση επειδή η ρευστότητά τους εξαρτάται από την τιτλοποίηση και άλλες παρόμοιες πηγές χρηματοδότησης.

Οι συμμετέχοντες της αγοράς από μόνοι τους, όπως φάνηκε, δεν μπορούσαν να αναγνωρίσουν και να διαχειριστούν τον συστηματικό κίνδυνο. Σε διαταραγμένες αγορές, οι τράπεζες λειτουργούσαν με βάση το προσωπικό τους κίνητρο, στην προσπάθειά τους να αυτοσυντηρηθούν, καθιστώντας το όλο σύστημα λιγότερο σταθερό. Εάν υπήρχαν αυστηροί ρυθμιστικοί κανόνες, οι οποίοι θα έλεγχαν αυτά τα καινοτόμα προϊόντα και περιόριζαν τον συστηματικό τους κίνδυνο, τότε οι χρηματαγορές θα γίνονταν πιο ανθεκτικές σε μια πιθανή ανισορροπία που θα ξεσπούσε σε κάποιον τομέα της οικονομίας. Η διαφοροποίηση όμως στηρίχτηκε μέσω της επέκτασης της χρήσης των παράγωγων προϊόντων, αυξάνοντας τον συστηματικό κίνδυνο και καθιστώντας το δίκτυο των διασυνδέσεων μεταξύ των τραπεζών και άλλων συμμετεχόντων στην αγορά όλο και πιο πολύπλοκο.

Η αξιολόγηση των κινδύνων που αναλάμβαναν οι τράπεζες ήταν δύσκολη. Οι χρηματοπιστωτικές αγορές ήταν ιδιαίτερα διασυνδεδεμένες επειδή οι απαιτούμενες πληροφορίες σχετικά με τους αντισυμβαλλόμενους της δεν ήταν διαθέσιμες. Συνέπεια των παραπάνω ήταν :

1. Σε οργανωμένες αγορές, οι τράπεζες υποεκτιμούσαν τους κινδύνους λόγω της αποτυχίας του αντισυμβαλλόμενου να αποπληρώσει τα δάνεια
2. Σε μη σταθερές χρηματαγορές, οι τράπεζες υπεραντιδρούσαν. Στην προσπάθειά τους να αντισταθμίσουν τους κινδύνους προέβαιναν σε ακραίες αποφάσεις όπως για παράδειγμα η διακοπή χρηματοδότησης σε υγιείς επιχειρήσεις.

Η πρώτη συνέπεια υποδηλώνει ότι από μόνο του το σύστημα δεν μπορεί να πειθαρχήσει και να ελέγξει τον πιστωτικό κίνδυνο, διότι δεν υπάρχει αποτελεσματική διαχείριση. Η δεύτερη συνέπεια δείχνει ότι μια κρούση στην οικονομία μπορεί να πλήξει τον υγιή τομέα της, επιδεινώνοντας την κατάσταση και αυξάνοντας την αβεβαιότητα στην αγορά.

Ανεπαρκής διαχείριση των κινδύνων

Για τον υπολογισμό της αξίας του κινδύνου, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα βασίστηκαν σε πρόσφατα δεδομένα ,τα οποία προέρχονταν από περιόδους σταθερότητας. Αποτελούσαν , δηλαδή , ένδειξη για την μελλοντική απόδοση της αγοράς. Ως εκ τούτου, οι επενδυτές υποτίμησαν την πιθανότητα εμφάνισης χαμηλής οικονομικής δραστηριότητας, καθώς τα μοντέλα κινδύνου που χρησιμοποιούσαν οι τράπεζες και τα υπόλοιπα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αποδείχθηκε ότι δεν τιμολογούσαν σωστά τον κίνδυνο. Πιο συγκεκριμένα, τα μοντέλα VaR που χρησιμοποιούσαν τα τραπεζικά ιδρύματα, τα οποία χρησιμοποιούσαν την μεταβλητότητα των τιμών των περιουσιακών στοιχείων από το πρόσφατο παρελθόν για την ποσοτικοποίηση του κινδύνου που εγκυμονούσε στους εμπορεύσιμους κύκλους, αύξησε την τάση των χρηματαγορών να υποτιμολογήσουν τον κίνδυνο αυτό, βασιζόμενοι σε τιμές που επικρατούσαν σε περιόδους ευημερίας.

Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν οι τράπεζες να αποτύχουν να υπολογίσουν σωστά τα ακραία γεγονότα που ήταν υποχρεωμένες με σκοπό την αντιμετώπιση πιθανών πιστωτικών κινδύνων. Δεν αξιολόγησαν, δηλαδή, σωστά τον αντίκτυπο των χειρότερων σεναρίων επειδή τα μοντέλα διαχείρισης κινδύνων που χρησιμοποιούσαν δεν συμπεριέλαβαν τις σωστές πληροφορίες. Ακόμα και τα stress tests που υποβάλλονταν οι τράπεζες κατά καιρούς φάνηκαν αρκετά ελλιπείς.

Αποτυχία των Οίκων Αξιολόγησης στην αξιολόγηση των κινδύνων

Στην εκδήλωση της κρίσης συνέβαλε και η αποτυχία των οίκων αξιολόγησης και των επενδυτών να αναγνωρίσουν τους χρηματοπιστωτικούς κινδύνους των πολύπλοκων προϊόντων. Ο σκοπός των οργανισμών αξιολόγησης ήταν να διασφαλίζουν τις αγορές ότι θα είναι σωστά ενημερωμένες για την πιστοληπτική ικανότητα των επιχειρήσεων. Η επιρροή που ασκούσαν στις αγορές κεφαλαίου και στην τιμολόγηση των χρεογράφων ήταν πολύ σημαντική, καθώς παρακολουθούσαν και αξιολογούσαν μεγάλο αριθμό τίτλων που εκδίδονται από εταιρείες , κυβερνήσεις καθώς και σύνθετα χρηματοοικονομικά προϊόντα όπως η τιτλοποίηση. Ένα μεγάλο μέρος των τιτλοποιημένων προϊόντων και άλλων χρεογράφων είχαν υψηλή βαθμολογία .Ωστόσο η μεθοδολογία που χρησιμοποιούσαν για την αξιολόγησή τους δεν ήταν γνωστή στο ευρύ κοινό. Τελικά αποδείχθηκε ότι οι τίτλοι που

χαρακτηρίζονταν από υψηλή πιστοληπτική ικανότητα από τις εκθέσεις των οίκων αξιολόγησης, δεν συμπεριέλαβαν την δραματική μεταβολή των τιμών των ακινήτων στις Ηνωμένες Πολιτείες, και πιο συγκεκριμένα στον κίνδυνο των ενυπόθηκων δανείων. Ως συνέπεια, τα χρεόγραφα αυτά εμφάνισαν απώλειες γεγονός που σήμαινε ότι αυτά τα προϊόντα δεν αντανakλούσαν τον κίνδυνο που παρουσίαζαν.

Επιπλέον, ήταν γνωστό ότι οι αποφάσεις των οίκων αξιολόγησης στηρίζονταν και σε άλλους παράγοντες, εκτός των συνθηκών της αγοράς. Επειδή αυτοί οι οργανισμοί εξαρτιόνταν από την χρηματοδότηση των εκδοτών των χρεογράφων, η ακεραιότητά τους για ένα αντικειμενικό αποτέλεσμα αμφισβητήθηκε. Πολλοί, μάλιστα, υπάλληλοι αυτών των ιδρυμάτων, στην προσπάθειά τους για μια επαγγελματική ανέλιξη, παρείχαν πληροφορίες και συμβουλές στις εταιρίες για να πετύχουν καλύτερη πιστοληπτική βαθμολογία.

Όσον αφορά τα δομημένα ομόλογα, οι οίκοι αξιολόγησης, παρά το γεγονός ότι είχαν πολύ λίγα ιστορικά στοιχεία, απέδιδαν την ίδια βαθμολογία με αυτή των τίτλων σταθερού εισοδήματος, που χαρακτηρίζονταν από χαμηλά επίπεδα κινδύνου.

Ανάλυση κινδύνου λόγω συστήματος αμοιβών

Οι οικονομικές αμοιβές των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων φέρεται να ευθύνονται και αυτές για την εξάπλωση της κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα φαίνεται να ενθάρρυναν τους εργαζομένους να αναλαμβάνουν μεγαλύτερους κινδύνους έναντι υψηλών αμοιβών, εκδίδοντας δάνεια ή τίτλους χωρίς να ελέγξουν την ποιότητά τους μακροπρόθεσμα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να εκδίδονται δάνεια χαμηλής ποιότητας, καθώς οι τράπεζες δεν έλεγχαν την πιστοληπτική ικανότητα του δανειολήπτη. Τα δάνεια αυτά στη συνέχεια διοχετεύονταν στην δευτερογενή αγορά με την μορφή τίτλων και αποτελούσαν τοξικά ομόλογα διότι ο κίνδυνος μεταφέρονταν από τις τράπεζες στους επενδυτές. Μάλιστα, κατά την δεκαετία του 1990 φαίνεται ότι η κύρια στρατηγική των τραπεζών για την ταχύτερη ανάπτυξή τους και την επέκταση των κερδών τους ήταν η διαδικασία της τιτλοποίησης. Το εισόδημα και οι αμοιβές των προμηθειών της έκδοσής της αποτέλεσε το κίνητρο για τους υπαλλήλους να εκδίδουν δάνεια σε επιχειρήσεις που δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις. Σε μια τέτοια περίπτωση, οι οργανισμοί είχαν βραχυπρόθεσμους στόχους πάνω σε μακροπρόθεσμα περιουσιακά

στοιχεία, αγνοώντας τις μακροχρόνιες τάσεις, που θα έπρεπε να συμπεριληφθούν στις στρατηγικές που ακολουθούσαν.

Παράκαμψη ρύθμισης κεφαλαιακής επάρκειας

Ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της τιτλοποίησης απαιτήσεων είναι η μεταφορά του κινδύνου εκτός του τραπεζικού συστήματος. Θεωρητικά, ο κίνδυνος που μεταφέρονταν στους επενδυτές ήταν καλυμμένος, αφού ασφαλιστικές εταιρείες εγγυούνταν για την πληρωμή των χρεολυσίων των ομολόγων. Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές εποπτικές αρχές θεώρησαν αυτή τη χρηματοοικονομική καινοτομία ιδιαίτερα επιτυχή καθώς κατάφερνε να απομακρύνει το μεγαλύτερο μέρος του κινδύνου των δανείων εκτός του ισολογισμού των τραπεζών.

Ωστόσο, το κίνητρο των τραπεζών για τιτλοποίηση δανείων δεν περιοριζόταν μόνο στην απομάκρυνση του κινδύνου. Τα ομόλογα χαμηλότερης πιστοληπτικής διαβάθμισης που εξέδιδε η εταιρεία ειδικού σκοπού, διακρατούνταν στα χαρτοφυλάκια των τραπεζών με την μορφή ομολόγων. Αυτό σήμαινε όμως, ότι ο κίνδυνος των δανείων δεν απομακρύνονταν από τους ισολογισμούς των τραπεζικών ιδρυμάτων. Σκοπός τους ήταν η μεταφορά των δανείων τους από το χαρτοφυλάκιο των απαιτήσεων στο χαρτοφυλάκιο συναλλαγών, διότι τα τιτλοποιημένα προϊόντα θεωρούνταν εμπορεύσιμοι τίτλοι. Αυτό έδινε την δυνατότητα στις τράπεζες να είναι πιο ευέλικτες με το ποσοστό κεφαλαιακής επάρκειας που ορίζονταν από τον νόμο. Για τα περιουσιακά στοιχεία που ανήκαν στο χαρτοφυλάκιο των απαιτήσεων, σύμφωνα με τις εποπτικές αρχές, απαιτούνταν από την τράπεζα να διακρατεί μεγαλύτερο ποσοστό κεφαλαιακής επάρκειας. Αντίθετα, στα χαρτοφυλάκια των συναλλαγών το απαιτούμενο ποσοστό ήταν μικρότερο. Επειδή το κόστος των Ιδίων Κεφαλαίων ήταν ιδιαίτερα υψηλό, συνέφερε τις τράπεζες αυτή η μεταφορά, για να χορηγούνται έτσι περισσότερα δάνεια.

Προκυκλικές πιστωτικές συνθήκες

Κατά την περίοδο της ευημερίας οι συστηματικοί κίνδυνοι αυξήθηκαν σημαντικά λόγω της προκυκλικότητας που δημιουργήθηκε στις πιστωτικές συνθήκες. Ενώ, κανονικά θα έπρεπε να υπήρχε πιστωτική επέκταση σε περιόδους ύφεσης και πιστωτικός περιορισμός σε περιόδους ανάπτυξης, παρατηρήθηκε το αντίθετο. Στην

ανάκαμψη οι τράπεζες χαλάρωναν τις πιστωτικές συνθήκες με αποτέλεσμα να ενισχυθεί αυτή η προκυκλικότητα. Ως αποτέλεσμα ήταν οι τράπεζες να βρεθούν υπερ-μοχλευμένες και υπερ εκτεθειμένες στον κίνδυνο κατά τη διάρκεια καλών εποχών , και να καταστήσει τις χρηματαγορές περισσότερο ευάλωτες σε μια πιθανή κρούση στο σύστημα.

ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

Οι κυβερνήσεις και οι Κεντρικές Τράπεζες των χωρών θεωρούνται υπεύθυνες για την σταθερότητα των χρηματοπιστωτικών συστημάτων. Ορισμένες από τις αιτίες της κρίσης οφείλονται ενδεχομένως και στην λανθασμένη διαχείριση και έλεγχο των εποπτικών αρχών στις χρηματαγορές.

Μείωση πιστωτικού ελέγχου από τις κυβερνήσεις

Οι πολιτικές που ακολουθούν οι κυβερνήσεις αποτελούν έναν ακόμα παράγοντα που συντελεί στην επίδραση του χρηματοοικονομικού συστήματος. Ορισμένες χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες επικεντρώνονταν στην αύξηση της ιδιοκτησίας. Αυτό προϋπόθετε την αύξηση της χορήγησης δανείων και κατά συνέπεια των ενυπόθηκων δανείων χωρίς εξασφάλιση, το οποίο αποδείχτηκε στη συνέχεια ότι ήταν η ρίζα του προβλήματος. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, υλοποιήθηκαν διάφορα προγράμματα για να ενισχύσουν τις οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα να αποκτήσουν την δική τους κατοικία μέσω στεγαστικών δανείων. Στη συνέχεια, οι τράπεζες χρησιμοποιούσαν όλο και περισσότερα εξωτικά χρηματοοικονομικά προϊόντα για να επιτρέψουν τους δανειολήπτες χαμηλής πιστωτικής ικανότητας να λαμβάνουν δάνεια. Αυτή η αυξανόμενη ζήτηση προκάλεσε αύξηση στις τιμές των κατοικιών , με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί φούσκα και να επεκταθεί στην πραγματική οικονομία των ΗΠΑ.

Μη απόδοση ευθύνης για τους κινδύνους ολόκληρου του συστήματος

Οι εποπτικές αρχές των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είχαν επαρκή συνοχή και ως εκ τούτου αποτελεσματικότητα. Παρά το γεγονός ότι

οι αγορές ήταν στενά συνδεδεμένες και αλληλοεπηρεάζονταν , φαίνεται ότι δεν ίσχυαν οι ίδιοι κανόνες για όλες τις χρηματαγορές παγκοσμίως.

Η επιτροπή Βασιλείας για την τραπεζική εποπτεία προσπάθησε να δημιουργήσει μια εποπτεία που να ήταν επικεφαλής για όλο το σύστημα, ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι Ηνωμένες Πολιτείες προχώρησαν σε διαχωρισμό αρμοδιοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Ένωση μοίρασε τις αρμοδιότητες σε διάφορες εποπτικές αρχές ανάλογα με την προέλευση και του προορισμού του επόπτη. Στις ΗΠΑ η τραπεζική εποπτεία μοιράζονταν μεταξύ της Ομοσπονδιακής Τράπεζας, του Γραφείου Ελεγκτή του Νομίσματος, της Ομοσπονδιακής Εταιρείας Ασφάλισης των Καταθέσεων και του Γραφείου Εποπτείας της Λιτότητας. Η κάθε πολιτεία υπόκειντο στους δικούς της κανόνες και εποπτεία. Για να είναι σε θέση, λοιπόν, να διαχειριστούν τις τράπεζες που επεκτεινονταν μεταξύ διάφορων εποπτικών αρχών ,αναπτύχθηκαν πολύπλοκες δομές για την συνεργασία μεταξύ αυτών των ελεγκτικών οργάνων, πράγμα που καθιστούσε δύσκολη την ανταλλαγή πληροφοριών και καταμερισμό των εργασιών.

Οι δυσκολίες που προέκυψαν από τον διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων δεν άργησαν να φανούν. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση ,τα εγγενή προβλήματα που προέκυπταν από τον διασυννοριακό συντονισμό λόγω του καταμερισμού των καθηκόντων μεταξύ της προέλευσης και της χώρας υποδοχής των εποπτικών αρχών, έφεραν στην επιφάνεια και άλλα ζητήματα στη διαδικασία της κατάρτισης του σχεδίου δράσης για τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε στη δημιουργία τριών επιτροπών οι οποίες θα επικεντρωνόταν σε τραπεζικές, ασφαλιστικές και χρηματιστηριακές αγορές. Προβλεπόταν λοιπόν να γίνει μια πιο συντονισμένη εποπτική δομή από αυτές τις τρεις αρχές, που όμως όπως αποδείχθηκε αργότερα, δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά την κρίση που ξέσπασε. Το αποτέλεσμα ήταν ότι δεν ήταν σαφές ποιος από τους φορείς ήταν υπεύθυνος για τους κινδύνους που διέτρεχε ολόκληρο το σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ότι μεμονωμένα από την κάθε αρχή οι χρηματοπιστωτικοί κίνδυνοι είχαν υποτιμηθεί.

Έλλειψη διεθνούς συντονισμού

Η σωστή λειτουργία των χρηματαγορών απαιτούσε ρυθμιστικά συστήματα τα οποία δεν περιορίζονταν σε εθνικό επίπεδο. Για τον λόγο αυτό, όπως αναφέρθηκε

προηγουμένως, δημιουργήθηκε η Επιτροπή της Βασιλείας και άλλα παγκόσμια ιδρύματα που θα επέτρεπαν την διασυνοριακή ανάπτυξη των χρηματοπιστωτικών αγορών. Υπεύθυνοι για την επικράτηση διεθνών προτύπων σε αυτές τις αγορές ήταν και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και τα Προγράμματα Αξιολόγησης του Χρηματοπιστωτικού Τομέα.

Οι ρυθμιστικές αρχές, όμως, δεν συνεργάστηκαν με επαρκή τρόπο, όπως τελικά διαπιστώθηκε με την εμφάνιση της κρίσης. Η έλλειψη συντονισμού συντέλεσε στο να μην παρθούν εγκαίρως μέτρα για τον περιορισμό της. Ο κάθε παγκόσμιος οργανισμός προέβλεπε διαφορετικό τρόπο αντιμετώπισης σε περίπτωση μιας αλλαγής στο σύστημα. Η έλλειψη διεθνούς εναρμονισμού επηρέασε και τον καταμερισμό της εργασίας μεταξύ των εποπτικών αρχών, όταν επρόκειτο για μια τράπεζα που βρισκόταν σε κίνδυνο χρεοκοπίας. Αν και σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο φαίνεται να υπήρχε δομή συνεργασίας μεταξύ των οργανισμών αυτών, και ανταλλαγής πληροφοριών, μακροπρόθεσμα αποδείχθηκε ότι υπήρχαν θεμελιώδη προβλήματα τα οποία εμπόδιζαν μια μακροχρόνια σταθερή δομή.

Επίσης, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε προβλεφθεί συνεργασία μεταξύ των εποπτικών αρχών και μεταξύ των εποπτικών αρχών και των Κεντρικών Τραπεζών. Οι συνεργασίες αυτές δεν ήταν αποτελεσματικές για θέματα χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, επειδή δεν είχε γίνει σωστή κατανομή καθηκόντων μεταξύ των Κεντρικών Τραπεζών, των Υπουργείων Οικονομικών και των Εποπτικών Αρχών.

Οι εγγυήσεις των κυβερνήσεων στο χρηματοπιστωτικό σύστημα

Είναι γνωστό ότι οι κυβερνήσεις προσφέρουν εγγυήσεις για την συνέχιση της λειτουργίας των μεγάλων τραπεζών. Ο λόγος που στηρίζουν το τραπεζικό σύστημα είναι ότι οι αποτυχίες των τραπεζών επηρεάζουν την πραγματική οικονομία, αφού προκαλούν προβλήματα στο σύστημα πληρωμών μιας χώρας.

Η Μεγάλη Ύφεση που ξέσπασε στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1929 προκάλεσε την κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος, με καταστροφικές συνέπειες για την παγκόσμια οικονομία. Έκτοτε, οι κυβερνήσεις έδωσαν εγγυήσεις ότι οι τραπεζικές καταθέσεις θα προφυλάσσονται σε κάθε περίπτωση. Οι εγγυήσεις αυτές επεκτάθηκαν και σε μη τραπεζικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, όπως τελικά φάνηκε με την τελευταία κρίση. Τα bail outs όπως αναφέρονται στην βιβλιογραφία, αποτελούν την

διάσωση μιας χώρας ή ενός οργανισμού που κινδυνεύει να καταρρεύσει οικονομικά. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, αυτή την εξωτερική βοήθεια την παρείχε το κράτος.

Αυτή, όμως, η παροχή εξωτερικής βοήθειας προκαλεί άλλα προβλήματα καθώς δεν υπάρχει κίνητρο να γίνει διάκριση μεταξύ καλών και κακών τραπεζών, όσο τους παρέχονται αυτές οι εγγυήσεις. Τους δίνεται η δυνατότητα να αναλαμβάνουν μεγαλύτερους κινδύνους παίρνοντας μοχλευμένες θέσεις στην αγορά με χαμηλότερο κόστος, αφού μπορούν να μειώσουν με διάφορους τρόπους το ποσοστό διακράτησης που είναι υποχρεωμένοι να έχουν στον ισολογισμό τους. Έτσι οι ισολογισμοί των τραπεζών επεκτάθηκαν σημαντικά ιδιαίτερα στις τράπεζες του Ηνωμένου Βασιλείου και των Ηνωμένων Πολιτειών. Καθώς οι ισολογισμοί επεκτείνονταν, επεκτεινόταν και ο κίνδυνος που τους συνόδευε, ο οποίος απειλούσε και το κράτος. Έτσι, σε μια πιθανή ύφεση οι κυβερνήσεις θα ήταν αναγκασμένες να παρέχουν ρευστότητα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, αγνοώντας το υγιές κομμάτι της πραγματικής οικονομίας, εντείνοντας το πρόβλημα.

Η σιωπηρή εγγύηση των κυβερνήσεων προκάλεσε μακροχρόνια αποσταθεροποίηση του συστήματος. Λόγω της ασφάλειας ενός bail out, οι τράπεζες και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα απέκτησαν πιστωτική χαλάρωση θεωρώντας ότι οι ενέργειές τους δεν θα προκαλέσουν σοβαρές στρεβλώσεις στην αγορά. Οι συμμετέχοντες της αγοράς είχαν την πεποίθηση ότι οι κυβερνήσεις θα χρησιμοποιούσαν δημόσιους πόρους προκειμένου να σωθούν τα ιδρύματα αυτά. Δυστυχώς, στην περίπτωση της Lehman Brothers, ένα από τα μεγαλύτερα επενδυτικά ιδρύματα παγκοσμίως, ο χαρακτηρισμός «υπερβολικά μεγάλος για να καταρρεύσει» δεν ίσχυε. Η κυβέρνηση άφησε την επενδυτική εταιρεία να χρεοκοπήσει δημιουργώντας ακόμα μεγαλύτερη αβεβαιότητα, καθώς δεν συμβάδιζε με τις προσδοκίες της αγοράς.

2.3 Τα αίτια της ελληνικής δημοσιονομικής κρίσης το 2009

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η δημοσιονομική κρίση ήταν απόρροια της χρηματοπιστωτικής κρίσης που εκδηλώθηκε στις ΗΠΑ το 2007, όταν «έσπασε η φούσκα» των ακινήτων, δηλαδή η ανοδική πορεία που είχαν ακολουθήσει οι τιμές των ακινήτων από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 μέχρι και το 2006 τερματίστηκε, οπότε και ξεκίνησε η πτωτική πορεία των τιμών. Πολλά από τα εν λόγω ακίνητα είχαν αγοραστεί με ενυπόθηκα δάνεια υψηλού επιχειρηματικού κινδύνου, οπότε το αποτέλεσμα ήταν η πτώση των τιμών των ακινήτων να οδηγήσει σε αδυναμία πληρωμής των στεγαστικών δανείων και σε κατάρρευση νοικοκυριών και μεγάλων τραπεζικών και ασφαλιστικών οργανισμών. Η χρηματοπιστωτική κρίση στις ΗΠΑ επεκτάθηκε γρήγορα στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Η παγκοσμιοποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, η οποία αποτελεί χαρακτηριστικό των καπιταλιστικών χωρών, δημιούργησε αλληλεξαρτήσεις αγορών και οικονομιών, διευκολύνοντας με αυτόν τον τρόπο τη γρήγορη μετάδοση του σοκ στην αγορά. Αποτέλεσμα ήταν η μείωση του ΑΕΠ και η αύξηση της ανεργίας. Οι κυβερνήσεις των χωρών ακολούθησαν περιοριστική δημοσιονομική πολιτική για να στηρίξουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και αναχαιτίσαν τις οδυνηρές επιπτώσεις μιας πιθανής κατάρρευσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ωστόσο, οι πολιτικές αυτές δεν στάθηκαν ικανές να αποτρέψουν μια δημοσιονομική κρίση των χωρών. Η σφιχτή δημοσιονομική πολιτική ενθάρρυνε τις περικοπές του προϋπολογισμού, και ως εκ τούτου, τη συρρίκνωση της πραγματικής οικονομίας. Αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής ήταν η οικονομία να ακολουθήσει αργή και σε πολλές περιπτώσεις αρνητική ανάπτυξη. Αυτός ο φαύλος κύκλος περικοπών δημοσίων δαπανών και αύξησης φορολογικών εσόδων συντέλεσε στην επιδείνωση των δημοσιονομικών ανισορροπιών, από τις οποίες τα κράτη, και ιδιαίτερα οι αδύναμες οικονομίες όπως η Ελλάδα, υπέφεραν από την κρίση αυτή.

Στην Ελλάδα, τα οδυνηρά αποτελέσματα της κρίσης επήλθαν δυο χρόνια μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, λόγω της εσωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας, της ευρωστόιας του τραπεζικού συστήματος και του μεγέθους του δημοσίου τομέα. Σημαντικά εσωτερικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, τα οποία συνέβαλλαν σε μεγάλο βαθμό στην εξάπλωση της κρίσης ήταν η διαφθορά και η φοροδιαφυγή που χαρακτηρίζουν το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα. Διαφθορά σε ποικίλους τομείς της ελληνικής πραγματικότητας, όπως στο δημόσιο

τομέα και στην πολιτική. Ακόμη, η φοροδιαφυγή από ένα μεγάλο ποσοστό του ελληνικού πληθυσμού συντελεί στην απώλεια φορολογικών εσόδων για το κράτος, τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη χρηματοδότησή του και το μετριασμό των συνεπειών της κρίσης. Φυσικά, τα εν λόγω προβλήματα υπήρχαν και πριν από την εμφάνιση της δημοσιονομικής κρίσης, ωστόσο συνέβαλλαν ως ένα βαθμό στην εξάπλωση και τη συντήρηση αυτού του φαινομένου.

3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ

Με το μνημόνιο (αγγλικά memorandum) συνήθως αναφερόμαστε σε ένα σύντομο γραπτό μήνυμα από ένα φυσικό πρόσωπο ή Διεύθυνση σε άλλη. Ανεπίσημα, αναφερόμαστε σε ένα γραπτό κείμενο συμφωνίας μεταξύ διαφόρων μερών. Γενικά, πρόκειται για ένα επίσημο διπλωματικό έγγραφο με το οποίο ανταλλάσσονται απόψεις και σκέψεις για συγκεκριμένη υπόθεση μεταξύ κυβερνήσεων ή/και διεθνών οργανισμών (ενδεικτικά αναφέρουμε πως η νομοθεσία δεν το αναγνωρίζει ως σύμβαση διεθνούς δικαίου).

Στα μέσα του 2010, και μετά τις αποκαλύψεις ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας έκλεισε για το 2009 σε επίπεδα πολύ πάνω από αυτά που θα καθιστούσαν το δημόσιο χρέος βιώσιμο, η ελληνική κυβέρνηση αδυνατούσε να δανειστεί με λογικά επιτόκια από τις αγορές για τη χρηματοδότηση του τρέχοντος δημοσιονομικού ελλείμματος και την αναχρηματοδότηση του χρέους. Αποτέλεσμα ήταν ο άμεσος κίνδυνος στάσης πληρωμών του Ελληνικού Δημοσίου. Η προσπάθεια της κυβέρνησης να ανακτήσει την αξιοπιστία της χώρας στις διεθνείς αγορές και να πετύχει μείωση των επιτοκίων οδήγησε σε λήψη μέτρων μείωσης των δαπανών, τα οποία δεν κατάφεραν να ανατρέψουν το αρνητικό κλίμα. Κατόπιν αυτών η Ελλάδα κατέφυγε στη βοήθεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, (Θεσμούς του ευρωπαϊκού και παγκοσμίου οικονομικού κατεστημένου) που συγκρότησαν από κοινού μηχανισμό για την Ελλάδα. Η ανακοίνωση της προσφυγής στον μηχανισμό στήριξης έγινε στις 23 Απριλίου 2010. Η χρηματοδότηση από τον μηχανισμό στήριξης έγινε υπό τους όρους ότι η Ελλάδα θα λάβει μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής και, ειδικότερα, υπό τους όρους ότι θα λάβει μέτρα δημοσιονομικής εξυγίανσης. Με τη χρηματοδότηση από το μηχανισμό αποφεύχθηκε ο άμεσος κίνδυνος στάσης πληρωμών της Ελλάδας, που θα είχε πιθανές ανεξέλεγκτες συνέπειες και για όλη τη ζώνη του ευρώ. Τα πρώτα μέτρα ανακοινώθηκαν την Κυριακή 2 Μαΐου 2010. Η Ελληνική Οικονομία συνέχισε να βρίσκεται σε κατάσταση δημοσιονομικής ανισορροπίας και το επόμενο διάστημα με αποτέλεσμα ένα χρόνο μετά, τον Ιούνιο του 2011, η κυβέρνηση να καταφύγει στην ψήφιση του μεσοπρόθεσμου προγράμματος, που περιλάμβανε νέα μέτρα λιτότητας και περικοπές. Επίσης τέθηκε θέμα πώλησης μέρους της δημόσιας περιουσίας και αναδιάρθρωσης ή «κουρέματος»

του χρέους με σκοπό τη μακροπρόθεσμη μείωση του χρέους σε βιώσιμα επίπεδα. Αυτή την στιγμή το ύψος του χρέους ανέρχεται σε 320€ δις.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Δημόσιο χρέος (δισεκατομμύρια €)	118.6	141.0	151.9	159.2	168.0	183.2	195.4	224.2	239.3	263.3	299.7	329.5	355.7
ποσοστό του ΑΕΠ (%)	94.9	104.4	104.7	102.6	98.3	99.8	101.2	107.5	107.2	112.9	129.7	148.3	170.6
Ανάπτυξη (%)	3.4	4.5	4.2	3.4	5.9	4.4	2.3	5.5	3.5	-0.2	-3.1	-4.9	-7.1
Έλλειμμα (% GDP)	3.1	3.7	4.5	4.8	5.7	7.6	5.5	5.7	6.5	9.8	15.6	10.7	9.4

Στα τέλη του Ιανουαρίου του 2010, ο πρωθυπουργός της Ελλάδας βρισκόταν στο Νταβός της Ελβετίας για το ετήσιο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ. Στη διάρκεια του δέχτηκε έντονες πιέσεις από ξένους ηγέτες για άμεση λήψη μέτρων. Λίγο μετά την επιστροφή του από το Νταβός, η κυβέρνηση ανακοίνωσε στις 9 Φεβρουαρίου μέτρα για τον δημόσιο τομέα που περιελάμβαναν πάγωμα μισθών, περικοπές επιδομάτων 10%, περικοπές υπερωριών και οδοιοδικών.

Στο επόμενο διάστημα άρχισε να αναφέρεται έντονα το ενδεχόμενο της στάσης πληρωμών. Για την αποφυγή του ενδεχομένου η κυβέρνηση έλαβε στις 3 Μαρτίου νέα σκληρά μέτρα. Τα οικονομικά μέτρα που ελήφθησαν ήταν:

- Μείωση 30% στα δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα, αδειάς
- Μείωση 12% σε όλα τα επιδόματα του Δημοσίου
- Μείωση 7% στις αποδοχές υπαλλήλων ΔΕΚΟ, ΟΤΑ, ΝΠΙΔ
- Αύξηση ΦΠΑ από 4,5 στο 5%, από 9 στο 10%, από 19 στο 21%
- Αύξηση 15% στον φόρο της βενζίνης
- Επιβολή επιπλέον 10% έως 30% στους (ήδη υπάρχοντες) φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.
- Επαναφορά τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα αυτοκίνητα (είχαν καταργηθεί τον Σεπτέμβριο του 2003), ακόμα και στα μικρότερου κυβισμού.
- Επέκταση των τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα ακίνητα, ακόμα και στα μικρότερα.

3.1 Το πρώτο μνημόνιο

Η Ελλάδα δεν κατάφερε να βελτιώσει την θέση της στις διεθνείς αγορές παρά την λήψη των μέτρων, με αποτέλεσμα ενάμιση μήνα μετά να προσφύγει στην βοήθεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας που συγκρότησαν από κοινού ένα πρόγραμμα υποστήριξης της Ελληνικής οικονομίας. Το πρόγραμμα αφορούσε τον δανεισμό 110 δις με επιτόκιο 5%, αρκετά χαμηλότερο από το επιτόκιο που αξίωναν οι διεθνείς χρηματαγορές και το οποίο κυμαίνονταν στο 10% δεδομένων των συνθηκών αλλά και των αλληπάλλληλων πιστοληπτικών υποβαθμίσεων που είχε υποστεί η χώρα μας .

Παρόλα αυτά το πρόγραμμα μόνο ιδανικό δεν ήταν για την Ελληνική οικονομία και πιο συγκεκριμένα για τους Έλληνες φορολογούμενους, οι οποίοι έμελε να σηκώσουν στις πλάτες τους το βαρύ φορτίο των μέτρων που συνεπάγονταν με την υπογραφή μιας τέτοιας σύμβασης.

Η Ελλάδα προχώρησε σε υπογραφή μνημονίου με το ΔΝΤ και την ΕΕ, για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν, προκειμένου να ενεργοποιηθεί ο μηχανισμός στήριξης. Τα μέτρα ανακοινώθηκαν από τον πρωθυπουργό την Κυριακή 2 Μαΐου και προέβλεπαν:
Αντικατάσταση του 13ου και 14ου μισθού των δημοσίων υπαλλήλων με επίδομα 500 Ευρώ σε όλους όσους έχουν αποδοχές μέχρι 3.000 Ευρώ και πλήρης κατάργησή των δύο μισθών για μεγαλύτερες αποδοχές

Αντικατάσταση 13ης και 14ης σύνταξης με επίδομα 800 Ευρώ για συντάξεις ως 2500 Ευρώ.

Περαιτέρω περικοπή επιδομάτων 8% στα επιδόματα των δημοσίων υπαλλήλων και 3% στους υπαλλήλους των ΔΕΚΟ όπου δεν υπάρχουν επιδόματα.

Αύξηση του υψηλού συντελεστή ΦΠΑ από 21% σε 23%, του μεσαίου από 10% σε 11% (από 1η Ιουλίου 2010) και από 11% σε 13% (από 1η Ιανουαρίου 2011) και αντίστοιχα του χαμηλού στο 6,5% (από 1η Ιανουαρίου 2011).

Αύξηση στον ειδικό φόρο κατανάλωσης σε καύσιμα, τσιγάρα και ποτά κατά 10%

Αύξηση στις αντικειμενικές τιμές ακινήτων

Πρόσθεση ενός επιπλέον 10% στους φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.

Επίσης, το νομοσχέδιο προέβλεπε αλλαγές στα εργασιακά με αύξηση του ορίου απολύσεων και μείωση του κατώτατου μισθού. Επιπλέον, στο ασφαλιστικό

προέβλεπε αύξηση στα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης των γυναικών στον δημόσιο τομέα στα 65 χρόνια έως το τέλος του 2013 με έναρξη το 2011.

Εκτιμήσεις IMF μετά το 1ο Μνημόνιο	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Πραγματ. Ρυθμός ΑΕΠ (%)	-4	-2,6	1,1	2,1	2,1	2,7
Έλλειμμα (% ως προς το ΑΕΠ)	-8,1	-7,6	-6,5	-4,8	-2,6	-2
Χρέος (σε δις ευρώ)	307,5	324,8	340,1	351,7		

Πηγή : Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, The Economic Adjustment Programme for Greece, European Economy 2010.

Η πρώτη δανειακή σύμβαση εγκρίθηκε από το ΔΝΤ σε μία έντονη συνεδρίαση του συμβουλίου διευθυντών του στις 9 Μαΐου. Περίπου ένα στα τρία μέλη του συμβουλίου, που εκπροσωπούσαν περίπου 40 μη-Ευρωπαϊκές χώρες της Μέσης Ανατολής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, με την απρόσμενη συνδρομή της Ελβετίας, προέβαλαν ενστάσεις αναφορικά με το πρόγραμμα διάσωσης, το οποίο ισχυρίστηκαν ότι θα αποδεικνυόταν "κακοσχεδιασμένο και μη βιώσιμο" και θα αποτύγχανε, αν δεν αναλάμβαναν μέρος του βάρους οι πιστωτές με μια αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους προς τον ιδιωτικό τομέα. Για να μπορέσει να εγκριθεί η συμμετοχή του ΔΝΤ στο ελληνικό πρόγραμμα, άλλαξαν τα κριτήρια κατ'εξαίρεση πρόσβασης ενός κράτους σε δανεισμό από το ΔΝΤ. Ενώ σύμφωνα με το μέχρι τότε ισχύον πλαίσιο έπρεπε να προηγηθεί αναδιάρθρωση του χρέους του για να μπορέσει το ΔΝΤ να συνεισφέρει 30 από τα 110 δις δανεισμού που απαιτούνταν για το πρόγραμμα, εισήχθη μια εξαίρεση για κράτη τα οικονομικά προβλήματα των οποίων θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο τη σταθερότητα του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η θέσπιση της εξαίρεσης αυτής κρίθηκε αργότερα αναποτελεσματική και καταργήθηκε το 2016.

3.2 Το δεύτερο μνημόνιο

Οι υπερβολικά φιλόδοξοι στόχοι που το πρόγραμμα προέβλεπε σε συνδυασμό με τα βάνανυσα μέτρα αλλά και την προχειρότητα που το χαρακτήριζε (όπως παραδέχτηκε μετέπειτα το ίδιο το ΔΝΤ) οδήγησαν στο αδιέξοδο ενός δεύτερου μνημονίου. Το έλλειμα που είχε ως ελάχιστο δυνατό επίπεδο το -8,1% άγγιξε το σχεδόν το -11%, κατά συνέπεια το επίπεδο του χρέους αναρριχήθηκε στα 329 δις ευρώ στα τέλη του 2010 (αντί να μειωθεί στα 307 δις όπως προέβλεπε το πρόγραμμα), οδηγώντας επι της ουσίας στα αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα την ελληνική οικονομία.

Με τις αγορές να της έχουν γυρίσει την πλάτη και με την κατάσταση να γίνεται ασφυκτικά πιεστική δίχως άλλη επιλογή, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε σε νέα συμφωνία με τους δανειστές υπογράφοντας το δεύτερο μνημόνιο. Το νέο πακέτο προέβλεπε κεφάλαια ύψους 130 δις σε συνδυασμό με την μερική ελάφρυνση του χρέους μέσω του P.S.I. , δηλαδή της περικοπής της αξίας των Ελληνικών ομολόγων που βρίσκονταν ήδη σε κυκλοφορία κάτι που ελάφρυνε το χρέος των εν λόγω χρεογράφων κατά 53,5% (ύστερα βέβαια από την συμμετοχή και του ιδιωτικού τομέα στο κούρεμα). Η κίνηση αυτή (του κουρέματος των ομολόγων) χρήζει τεράστιας κριτικής μιας και το μεγαλύτερο ποσοστό των κατόχων των εν λόγω ομολόγων ήταν οι Ελληνικές τράπεζες και τα ασφαλιστικά ταμεία, φορείς στους οποίους η ίδια η κυβέρνηση με την κίνηση αυτή δημιούργησε τεράστιο πρόβλημα, πρόβλημα το οποίο μετέπειτα η ίδια κλήθηκε να αντιμετωπίσει.

Οι εκτιμήσεις του ΔΝΤ μετέπειτα της συμφωνίας για το δεύτερο μνημόνιο ήταν οι ακόλουθες :

Εκτιμήσεις IMF μετά το 2ο Μνημόνιο	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Πραγματικός Ρυθμός ΑΕΠ	-6	-3	0,4	1,9	2,5	2,7
Χρέος προς ΑΕΠ	161	152	155	152	147	136

Πηγή : Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Greece Fifth Review 2011.

3.3 Το τρίτο μνημόνιο

Τα μνημόνια έδειχναν να μην έχουν τέλος για την Ελλάδα και το ένα διαδέχονταν το άλλο με το τρίτο μνημόνιο να λαμβάνει χώρα τον Νοέμβριο του 2016, συνοδευόμενο από νέα μέτρα ύψους σχεδόν 14 δις ευρώ, αλλά και από μία περικοπή του δημοσίου χρέους ύψους 20 δις.

Το νέο και πιο πρόσφατο μνημόνιο δεν περιορίστηκε στις καταχρηστικές περικοπές στους μισθούς των εργαζομένων και συνταξιούχων της χώρας, αλλά ύστερα από υποδείξεις της τρόικας έγινε πολύ πιο αυστηρό, απαιτώντας σφοδρές μεταρρυθμίσεις στον τομέα της υγείας, της κοινωνικής ασφάλισης (επηρεάζοντας άμεσα τα εργασιακά) και του ανοίγματος των λεγόμενων κλειστών επαγγελμάτων.

Οι νέες προβλέψεις ΔΝΤ όπως αυτές καταγράφονται στην εκθεσή του για την μελλοντική πορεία της Ελληνικής Οικονομίας, είναι οι ακόλουθες:

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Πραγ.Ρυθμός ΑΕΠ	-4,2	0,6	2,9	3,7	3,5	3,3
Πρωτογενές Πλεόνασμα	0	1,5	3	4,5	4,5	4,3
Πληθωρισμός	-0,8	-0,4	0,3	1,1	1,2	1,3
Ανεργία	27	26	24	21	18,6	16,3
Χρέος προς ΑΕΠ	175,8	174,2	168,2	159,5	149,7	140,9

4. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η Ελλάδα του 2016, μετά από επτά χρόνια σκληρών μέτρων λιτότητας και μνημονίων, αδυνατεί να βγεί από την ζώνη της ύφεσης και να εισέλθει σε τροχιά ανάπτυξης. Αυτό το γεγονός από μόνο του κατατάσσει την χώρα μας ως την μοναδική χώρα του δυτικού κόσμου (που άνηκε μέχρι πρότινος στις ανεπτυγμένες οικονομίες) με καταγεγραμμένη ύφεση επτά και πλέον ετών. Η Ελλάδα για άλλη μια φορά σημειώνει αρνητικό ρεκόρ και μπαίνει στα βιβλία της οικονομικής ιστορίας ως μια εξαίρεση στον κανόνα της διεθνούς οικονομικής πρακτικής και επιστήμης.

Όλες οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου που αποτέλεσαν σημείο κριτικής στα διεθνή οικονομικά δρώμενα, οι μετέπειτα αποκαλούμενες PIGS (Portugal, Italy, Spain, Greece),

κατάφεραν να ξεπεράσουν ως ένα βαθμό τις οικονομικές δυσχέρειες που τις μαστίζαν καταφέρνοντας να εξέλθουν από τον κικεώνα και τον παραλλογισμό που επικράτησε στις διεθνείς αγορές το προηγούμενο χρονικό διάστημα.

Η Ελλάδα όμως δεν μπόρεσε να ανταπεξέλθει στην κρισιμότητα των περιστάσεων, έπεσε θύμα μικροκομματικών συμφερόντων λαϊκιστικών διλημάτων που τέθηκαν από πολιτικούς ηγέτες οι οποίοι δεν αναγνώριζαν την κρισιμότητα της κατάστασης, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα τον παραγκωνισμό της χώρας τόσο σε Ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Σύμφωνα με μελέτη του κ.Σπύρου Σ. (καθηγητή του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών) η οποία δημοσιεύθηκε στο *European Journal of Financial Economics*, με τίτλο “Credit Rating changes in European Countries during Crisis : Market Reaction and Information Transfer”, σε αντίθεση με όσα η εκάστοτε πολιτική ηγεσία άφηνε να εννοηθεί για την επιρροή της Ελλάδας στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές, οι αγορές απέδειξαν ότι ύστερα από το πρώτο σοκ που υπέστησαν από την εισαγωγή της Ελλάδας στον μηχανισμό στήριξης, μετέπειτα η χώρα μας δεν είχε καμία επιρροή πάνω τους και ανταυτής βαρόμετρο αποτελούσε μόνο η έτερη χώρα του Νότου, η Πορτογαλία. Οι αγορές σύντομα αντιλήφθηκαν ότι η Ελλάδα αποτελούσε μια ειδική περίπτωση, η οποία πλέον δεν μπορούσε να εξουσιάζει της αγορές.

Φαντάζει όμως παράλογο, και αυτό τονίζουν πολλοί διακεκριμένοι οικονομολόγοι, μια χώρα σαν την Ελλάδα να βρίσκεται σε καταγεγραμμένη ύφεση επτά ετών. Πρωτοπόρος στην ποντοπόρο ναυτιλία, παγκόσμιο τουριστικό κέντρο έλξης αλλά και με μια αστείρευτη πολιτιστική κληρονομιά.

Οι βασικοί τομείς της Ελληνικής οικονομίας έχουν ως εξής :

- **Ο πρωτογενής τομέας** με βασικούς εκφραστές την γεωργία, την αλιεία και την κτηνοτροφία,σημείωσε και σημειώνει μια βαθμιαία μείωση στην συνεισφορά του στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, όπως επίσης και στον αριθμό των εργαζομένων που απασχολεί μιας και κάτι τέτοιο είναι απολύτως λογική εξέλιξη αν ληφθεί υπόψη η συνεχής μετανάστευση των νέων όπως και η εγκατάλειψη της γής.
- **Ο δευτερογενής τομέας** αν και μέχρι το 1960 αποτελούσε βασικό πυλώνα ανάπτυξης της οικονομίας με επενδύσεις πολλών εκατομμυρίων στην Βιομηχανία και κυρίως στην βαριά βιομηχανία όπως αυτήν του χάλυβα, του σιδηρομεταλλεύματος αλλά και των ναυπηγείων. Ο συγκεκριμένος τομέας έδωσε άνθηση στην οικονομία και προσέφερε πολλές χιλιάδες θέσεις εργασίας με την αντίστοιχη συνεισφορά στο ΑΕΠ.
- **Ο τριτογενής τομέας** είναι αυτός των υπηρεσιών και ο τομέας στον οποίο η Ελληνική οικονομία έκανε στροφή από το 1960 και μετέπειτα. Αποτελούμενο από τις υπηρεσίες που παρέχονται κατά κύριο λόγο από τον Δημόσιο τομέα, τις Τράπεζες, τις Ασφαλιστικές εταιρίες.

Η χώρα μας για να επάνελθει σε ρυθμούς ανάπτυξης και ευημερίας πρέπει να βασιστεί και στις τρεις ανωτέρω κατηγορίες, μιας και η μέχρι τώρα εμπειρία έχει δείξει ότι ο συγκρεντρωτισμός της οικονομίας σε ένα μόνο φάσμα, δεν μπορεί να καταστήσει μια χώρα αυτόνομη με βιώσιμη οικονομία στο μέλλον.

4.1 Η Τουριστική Βιομηχανία

Ο τουρισμός υπολογίζεται ότι αντιστοιχεί στο 15% του συνόλου της οικονομίας έχοντας μια καθοριστική συμβολή στο ΑΕΠ κάθε χρόνο. Ο κλάδος φαίνεται να έχει συνεχή ανάπτυξη αλλά με το 70% αυτής να προέρχεται από εσωτερική ζήτηση. Η Ελλάδα ένας παραδοσιακός προορισμός, λόγω των μικρής έκτασης καμπαγιών της αλλά και των γραφειοκρατικών προβλημάτων της αδυνατεί να προσελκύσει τουρίστες από αναδυόμενες οικονομίες όπως η Ρωσία, η Κίνα και η Βραζιλία καθώς επίσης οι ξένοι τουρίστες ξοδεύουν κατά μέσο όρο λιγότερα χρήματα σε σχέση με τους αντίστοιχους ανταγωνιστικούς προορισμούς όπως η Ιταλία, η Ισπανία ακόμα και η Τουρκία.

Η αλλαγή στρατηγικής σε συνδυασμό με την εκτεταμένη διαφήμιση αλλά και την μείωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών που λειτουργούν ανασταλτικά για τους ξένους τουρίστες, θα μπορούσαν να αποφέρουν επιπλέον 10 δις ευρώ την επόμενη πενταετία (σύμφωνα με τις πιο μετριοφρονες εκτιμήσεις) και έως 25 δις σε βάθος 10 ετίας. Αν στις εκτιμήσεις αυτές συνυπολογιστούν και οι 220.000 χιλιάδες θέσεις εργασίας που θα προκύψουν αυτό θα δώσει μια πολύ μεγάλη πνοή ζωής τόσο στην πραγματική οικονομία της χώρας όσο και στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού. Επίσης, η παραγωγή ποιοτικών υποδομών και η επίσπευση των επενδύσεων θα επιφέρουν τόσο αύξηση στις θέσεις εργασίας όπως επίσης θα συνεισφέρουν και στην αύξηση του ΑΕΠ της χώρας. Η ανάπλαση αυτή θα οδηγήσει σε νέα αύξηση της τουριστικής βιομηχανίας. Τέτοιου είδους υποδομές περιλαμβάνουν την δημιουργία περισσότερων μαρίνων, όπως επίσης και την ειδική διαμόρφωση λιμανιών έτσοδι ώστε να είναι εφικτή η προσεγγισή τους από κρουαζιερόπλοια, που με την σειρά τους θα αυξήσουν τα τουριστικά έσοδα. Επιπλέον, σημαντική υπόθεση αποτελεί η άρση των γραφειοκρατικών διαδικασιών που απαιτούνται για την παροχή τουριστικής βίζας σε κάποια κράτη τα οποία δεν είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς κάτι τέτοιο θα διευκολύνει την έλευση των τουριστών κυρίως από χώρες όπως η Ρωσία και η Κίνα. Σημαντικός παράγοντας παρόλα αυτά, αποτελεί και η εγχώρια μετακίνηση των τουριστών, για τον λόγο αυτό είναι αναγκαίο να φροντίσουμε σαν χώρα για τον εκσυγχρονισμό των μέσων μαζικής μεταφοράς, με έμφαση τις περιοχές που παρουσιάζουν έντονη τουριστική δραστηριότητα.

Σύμφωνα με διεθνείς επιστημονικούς και ακαδημαϊκούς φορείς, η Ελλάδα είναι αναγκαίο να επενδύσει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με ιδιαίτερη έμφαση στον τουρισμό, καθότι οφείλει να δημιουργήσει εκπαιδευμένο προσωπικό που ειδικεύεται στην τουριστική βιομηχανία. Το εν λόγω πτυχίο θα δώσει την ευκαιρία στην χώρα μας να αναπτύξει διεθνείς σχέσεις με πολλές χώρες, αλλά και να παρουσιάσει ένα άκρως εκπαιδευμένο στο σχετικό αντικείμενο, εργατικό δυναμικό, δίνοντας την ανάλογη ώθηση και ανάπτυξη στον κλάδο.

Όπως εύκολα μπορεί να γίνει κατανοητό, ο τουρισμός αποτελούσε και αποτελεί ένα πολύ σημαντικό πυλώνα ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας. Αν συνυπολογιστεί το γεγονός ότι η χώρα μας μαζί με την Ισπανία και την Ιταλία συγκεντρώνουν περισσότερο από το 60%, του συνόλου των τουριστικών εσόδων που εισρέουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αυτό καταδεικνύει τον βαρυσήμαντο που ενέχει τουριστικά η χώρα μας, τόσο παγκοσμίως όσο και πανευρωπαϊκώς.

4.2 Η Ενέργεια

Η ενέργεια αποτελεί το 4% του ΑΕΠ της Ελλάδας και η διαδραματίζει ένα καθοριστικό ρόλο για την ανταγωνιστικότητα των εγχώριων βιομηχανικών δυνάμεων που αποτελούν σημαντικό κλάδο απασχόλησης χιλιάδων εργαζομένων. Ο εν λόγω κλάδος είναι ραγδαία αναπτυσσόμενος και γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη ιδίως τα χρόνια που προηγήθηκαν της κρίσης.

Η ενεργειακή κατανάλωση και οι απαιτήσεις των κτιριακών εγκαταστάσεων και των οχημάτων είναι μεγαλύτερες από τις αντίστοιχες απαιτήσεις των χωρών της Νότιας Ευρώπης. Το τρέχων ενεργειακό μείγμα αποτελείται από πετρελαϊκά συσχετιζόμενα προϊόντα (σε αντίθεση με το φθηνότερο φυσικό αέριο που χρησιμοποιούν οι βόρειες χώρες της Ευρώπης). Ο στόχος των εγχώριων αρμόδιων υπηρεσιών είναι ένα μείγμα ενέργειας το οποίο, θα αποτελείται από ένα μεγάλο μέρος ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Κάτι τέτοιο έχει μια σαφώς σημαντικά θετική περιβαλλοντολογική επίδραση (οικολογικά ευαίσθητη πολιτική), που συνοδεύεται από σωρία επενδύσεων, παρά ταύτα δεν μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός ότι πρόκειται για μια ακριβή λύση που θέτει σε δυσμενή θέση από άποψη ανταγωνιστικότητας την Ελληνική Οικονομία. Αυτό ισχύει σαφώς βραχυπρόθεσμα, γιατί μακροπρόθεσμα, όταν η απόσβεση των επενδύσεων αυτών έχει λάβει χώρα, θα μιλάμε για μια ενεργειακά αυτόνομη και ανεξάρτητη χώρα, που μπορεί σε μεγάλο βαθμό να καλύψει τις εγχώριες ανάγκες της. Ωστόσο, αξίζει να ανφερθεί ότι παράτα όποια προβλήματα και δυσχέρειες αντιμετωπίζει η Ελληνική Οικονομία, το κόστος κάλυψης των ενεργειακών αναγκών της μέσης Ελληνικής οικογένειας είναι ακόμα χαμηλότερο σε σχέση με το αντίστοιχο βορειοευρωπαϊκών χωρών.

Επιπλέον, ένα κομμάτι στο οποίο η ελληνική κυβέρνηση οφείλει να δώσει άμεση προσοχή είναι αυτό της ενεργειακής εξωστρέφειας, παρά τα ενδεχόμενα εσωτερικά ενεργειακά αποθέματα (τόσο πιθανών πετρελαϊκών αποθεμάτων όσο και ενέργειας που προέρχεται από εναλλακτικές πηγές). Η Ελλάδα παραμένει μια από τις λιγιστές χώρες παγκοσμίως που παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία σε εναλλάκτικες μορφές ενέργειας, όπως η αιολική, ηλιακή, ακόμα και γεωθερμική. Η αύξηση των επενδύσεων στους συγκεκριμένους τομείς θα δώσει μεγάλη ώθηση τόσο στην ενεργειακή αυτονομία της χώρας όσο και σαν συνεισφορά στο ΑΕΠ, χωρίς να συνυπολογίζεται η κοινωνική συνεισφορά αλλά και οι θέσεις εργασίας που δυνητικά

θα μπορούσαν να προσφερθούν τόσο στα μεγάλα αστικά κέντρα, όσο και στην επαρχία, βελτιώνοντας το θέμα της αποκέντρωσης της χώρας μας.

Σημαντικό επίσης θέμα το οποίο δεν μπορεί να αγνοηθεί είναι και οι στρατηγικής σημασίας γεωστρατηγικές συμφωνίες, οι οποίες συνάπτονται σε διακρατικό επίπεδο και μπορούν να δημιουργήσουν εθνικές συνέργειες οι οποίες μπορούν να προσδώσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην Ελληνική οικονομία. Τρανό παράδειγμα αποτελεί ο Ρωσικός αγωγός φυσικού αερίου, που θα συνδέει το Μπουργκάς με την Αλεξανδρούπολη. Τέτοιου είδους ενέργειες θα δώσουν πρόσβαση σε φθηνότερες πρώτες ύλες ενέργειας κάτι που αφενός θα μειώσει το ενεργειακό κόστος των νοικοκυριών σε μια βεβαρυμένη οικονομικά συγκυρία, αλλά και αφετέρου θα καταστήσει την Ελληνική οικονομία πολύ πιο ανταγωνιστική τόσο σε Ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

4.3 Ο Κατασκευαστικός κλάδος – Κλάδος επεξεργασίας τροφίμων

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, η Ελλάδα έχει προβεί σε μια αποβιομηχανοποίηση, η οποία πάρ' αυτά είναι Ευρωπαϊκό φαινόμενο. Για την ακρίβεια η συνεισφορά του κατασκευαστικού κλάδου στο ΑΕΠ φθίνει σταδιακά από το 13% το 1990 στο 8% το 2010. Παρόλη την σταδιακή μείωσή του όλα αυτά τα χρόνια, παραμένει ο νούμερο δύο κλάδος σε συνεισφορά στο ΑΕΠ, αλλά και σε αριθμό απασχολούμενων. Μεταξύ των διαφόρων κλάδων της οικονομίας, είναι ο πρώτος σε επιχειρήσεις βιομηχανίες που απασχολούν περισσότερους από 100 εργαζομένους, καθώς επίσης, στον κλάδο αυτό συγκαταλέγονται μερικές από τις πιο σύγχρονες Ελληνικές επιχειρήσεις, με διεθνή προσανατολισμό και σημαντική εξαγωγική δραστηριότητα. Για την μελλοντική βιωσιμότητα του κλάδου είναι απαραίτητες ενέργειες για την απομάκρυνση των διακλαδικών μακροοικονομικών εμποδίων στην προσπάθειά μας να καταστήσουμε τον κλάδο περεταιίρω ανταγωνιστικό.

Ο κλάδος σήμερα αποτελείται από τις εξής κατηγορίες : α) επεξεργασία τροφίμων, β) βαριά βιομηχανία, γ) βιομηχανία ποτού, και δ) λοιπές παρόμοιες επιχειρήσεις. Η πρώτη κατηγορία αυτή της επεξεργασίας τροφίμων, είναι η μεγαλύτερη μεταξύ των υποκατηγοριών και παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη τόσο εγχώρια όσο και Ευρωπαϊκά, παρόλη την σύγχρονη οικονομική κρίση που μαστίζει την περιοχή. Το φαινόμενο φαντάζει λογικό μιας και η ζήτηση για τρόφιμα συνεχώς και αυξάνεται, για πολλούς και διαφόρους λόγους, κυριότερος των οποίων, η συνεχόμενη πληθυσμιακή αύξηση. Οι Ελληνικές επιχειρήσεις τέτοιου τύπου μπορούν να εκμεταλευτούν την παράδοση στον κλάδο που έχουν, το know-how που τις χαρακτηρίζει αλλά και τα σχετικά χαμηλότερα κόστη παραγωγής σε ορισμένα προϊόντα. Η εγχώρια παράδοσή μας στα τρόφιμα αλλά και το ελληνικό Brand name σε πολλά τρόφιμα, πολλών κατηγοριών θα πρέπει να αποτελέσει η εθνική ταυτότητα των εξαγωγών μας, σε πολλές κατηγορίες τροφίμων κυριότερες εκ των οποίων τα γαλακτοκομικά, το κρασί, το ελαιόλαδο, τα λαχανικά αλλά και τα φρούτα. Επίσης, η άνθιση του συγκεκριμένου τομέα, δεν θα επιφέρει απλώς μια αύξηση των εσόδων των εξαγωγικών εταιριών, αλλά παίρνοντας σαν δεδομένο ότι τα τρόφιμα θα προέρχονται από τον Ελληνικό πρωτογενή τομέα παραγωγής, αυτό θα τονώσει το εγχώριο εμπόριο και θα ενισχύσει οικονομικά την επαρχία.

Όσον αφορά την βαριά βιομηχανία, πρόκειται για έναν πιο ώριμο και σταθερό υποκλάδο με μικρή αν όχι μηδαμινή ανάπτυξη. Αποτελείται από λίγες, μεγάλες και

κραταίες επιχειρήσεις με παρουσία στο εξωτερικό, που δραστηριοποιούνται κυρίως στο τσιμέντο και το σίδηρομετάλλευμα. Αρκετά σκληρός και ανταγωνιστικός υποκλάδος, με αρκετά εμπόδια εισόδου, που έχουν δημιουργηθεί από τις λιγοστές ολιγοπωλειακής νοοτροπίας βιομηχανίες.

Από την άλλη πλευρά, η βιομηχανία του ποτού, παρουσιάζει ανάπτυξη, ιδίως στην χώρα μας, όπως και μεγάλη εποχικότητα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, φαινόμενο λογικό, ιδίως αν αναλογιστούμε το γεγονός ότι η χώρα μας έχει έντονη τουριστική δραστηριότητα. Οι επιχειρήσεις που τον απαρτίζουν είναι και εδώ λιγοστές, κυρίως ξένες μεγάλες πολυεθνικές με διεθνή παρουσία, οι οποίες όμως προσφέρουν εργασία αλλά και σημαντική συνεισφορά στο ΑΕΠ της χώρας μας. Πρόκειται για έναν υποκλάδο ο οποίος φαντάζει ισχυρός και παρόλη την ισχυρή φορολόγηση που έχει υποστεί μοιάζει ακόμη να αντέχει και να ανθεί. Σημειώνουμε, ότι αν και μικρότερη σε ένταση σημαντική είναι και η Ελληνική παρουσία στην ποτόβιομηχανία, με τις άλλοτε μικρές και παραδοσιακές επιχειρήσεις να παρουσιάζουν άνθηση κάτι που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στην εξωστρέφεια που αναπτύξαν τα τελευταία χρόνια, προβαίνοντας σε εκτεταμένες εξαγωγές.

Συνεπώς, πρέπει να υπάρξει μια εθνική προσπάθεια τόνωσης των εξαγωγών, ιδίως σε αγορές οι οποίες παρουσιάζουν μεγάλη ζήτηση και μεγάλο πλούτο, τέτοιες αγορές είναι οι Σκανδιναβικές, οι αγορές των ΗΠΑ και Καναδά, αλλά και αυτή της Αυστραλίας. Ο συγκεκριμένος στόχος μπορεί να υλοποιηθεί πιο εύκολα αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι στις ανωτέρω αναφερθείσες αγορές υπάρχει έντονο το ελληνικό στοιχείο (Ελληνική Διασπορά - Ομογενείς), κάτι το οποίο μπορεί να διευκολύνει την είσοδο των εξαγωγών μας. Επιπλέον, εξίσου σημαντικό είναι η σχέση ποιότητας και τιμής που θα παρουσιάζουν οι εξαγωγές μας, αλλά και οι εμπορικές σχέσεις τις οποίες καλούμαστε να δημιουργήσουμε αλλά και να συντηρήσουμε. Μια εμπορική συμφωνία βασίζεται σε αμοιβαίες υποχωρήσεις και κατανόηση, αξιοπιστία, συνέπεια και εμπιστοσύνη. Αυτό σημαίνει πως δεν αρκεί να εξάγουμε για ένα ή δύο έτη αλλά αυτές οι εξαγωγές να έχουν μια διάρκεια που να οδηγήσει στην καθιέρωση των ελληνικών προϊόντων στις αγορές του εξωτερικού, όπως επίσης είναι απαραίτητο να συνδεθεί η λέξη ποιότητα με τα προϊόντα μας.

Σημαντικός τομέας στο οποίο οφείλουμε να δείξουμε προσοχή είναι και αυτός της τυποποίησης και συσκευασίας προϊόντων, μιας και η ανάπτυξή του συνεπάγεται με μια άμεσα προστιθέμενη αξία στα Ελληνικά προϊόντα. Για παράδειγμα, αποτελεί παγκόσμιο εμπορικό παράδοξο το γεγονός ότι η Ελλάδα η Τρίτη ελαιοπαραγωγός

χώρα παγκοσμίως εξάγει το 60% της παραγωγής της χονδρικής (χωρίς συσκευασία) στην Ιταλία, οι οποίοι με την συσκευασία του καρπώνονται ένα κέρδος της τάξεως του 50% από το Ελληνικό λάδι. Όπως εύκολα μπορεί να γίνει αντιληπτό, η επένδυση στην δημιουργία μιας τέτοιας βιομηχανίας είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη της οικονομίας, καθώς πέρα από τα διαφυγόντα κέρδη τα οποία θα καρπωθούμε, θα δημιουργηθούν νέες θέσης εργασίας αλλά και το υπόβαθρο για επώνυμα Ελληνικά προϊόντα σαν εξαγωγές, κάτι που θα βοηθήσει ακόμα περισσότερο στην εδραίωσή μας στις διεθνείς εμπορικές αγορές.

4.4 Ο Αγροτικός Κλάδος

Ιστορικά η αγροτική παραγωγή αποτελούσε έναν ζωτικής σημασίας τομέα της οικονομίας. Αυτή την στιγμή απασχολεί περισσότερους από 550.000 ανθρώπους (περισσότερο από το 13% του εγχώριου εργατικού δυναμικού) και αντιστοιχεί στο 5% του συνόλου του ΑΕΠ μας. Με τα προ κρίσης στοιχεία να υποδεικνύουν ότι από το 2000 έως το 2008 το μέσο ετήσιο εισόδημα των εργαζομένων του κλάδου, απολαμβάνουν ένα εισόδημα της τάξεως των 17.000 ευρώ, ένα ποσό που συνεχώς φθίνει έκτοτε, μειώνοντας την αγοραστική δύναμη τους. Οι αγροτικές καλλιέργειες αναλογούν στο 65% της αγροτικής παραγωγής, ενώ το υπόλοιπο 25% αντιστοιχεί στην κτηνοτροφία και το υπόλοιπο 10% στην αλιεία. Το βασικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι επαγγελματίες του κλάδου σήμερα είναι τα ολοένα αυξανόμενα κόστη παραγωγής, η δυσβάσταχτη φορολογία στην οποία καλούνται να ανταπεξέθουν, αλλά και ο έντονος εξαγωγικός ανταγωνισμός που υφίστανται από χώρες της Μεσογείου, όπως η Ισπανία και η Ιταλία. Το εξαγωγικό μερίδιο αγοράς που μας αναλογεί είναι μόλις 1,8% με τα αντίστοιχα ποσοστά στις προαναφερθείσες χώρες να είναι 13% και 10%. Αυτό καταδεικνύει την ένδεια σαφούς εξαγωγικής στρατηγικής, αλλά και την απουσία καθοδήγησης από πλευράς την πολιτείας, όλα τα προηγούμενα χρόνια με αποτέλεσμα ένας ιστορικός και μεγάλος επαγγελματικός κλάδος να βαλτώνει χρόνο με τον χρόνο.

Για να υπάρχει ελπίδα ότι κλάδος θα ανακάμψει κάποια στιγμή, αλλά και για να διασφαλίσουμε την συνεχεία του (μιας και απασχολεί χιλιάδες Έλληνες) θα πρέπει να χαράξουμε μια πιο ξεκάθαρη και σταθερή εξαγωγική στρατηγική. Στο πλαίσιο της στρατηγικής αυτής θα πρέπει να δοθεί έμφαση σε αγορές του εξωτερικού οι οποίες δεν έχουν πρόσβαση σε παραγωγή φρούτων και λαχανικών, αλλά έχουν την οικονομική δυνατότητα να τα εισάγουν μαζικά. Τέτοιου είδους αγορές είναι οι αγορές της Ρωσίας, της Γερμανίας και γενικότερα της κεντρικής Ευρώπης, όσο και οι Σκανδιναβία. Με αιχμή του δόρατος τα σιτηρά, τα λαχανικά αλλά και τα εσπεριδοειδή, η Ελληνική αγροτική παραγωγή θα πρέπει να εξαπλωθεί πέρα από τις μικρές αγορές των Βαλκανίων, σε πιο μεγάλες και εύρωστες οικονομικά χώρες.

Επιπλέον, η παραγωγικότητα θα πρέπει να βελτιωθεί όπως και η ποιότητα παραγωγής των προϊόντων μας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί, μέσα από την οργανωμένη αξιοποίηση της δημόσιας γής, την ξεχωριστή γραμμή παραγωγής της εκάστοτε Ελληνικής επαρχίας αλλά και την πλήρη και δίκαιη αξιοποίηση των Ευρωπαϊκών

κονδυλίων – επιδοτήσεων που προορίζονται για την Ελλάδα. Έτσι, η Ελληνική γραμμή παραγωγής θα αναδιαμορφωθεί, θα γίνει πιο ανταγωνιστική και θα παρουσιάσει μια εικόνα πολύ πιο ελκυστική για τους νέους, κάτι που θα διασφαλίσει την συνέχειά της. Σαφέστατα, για την υλοποίηση όλων των ανωτέρω προϋποθέτει όχι μόνο την συμβολή της πολιτείας αλλά και ένα άρτια καταρτισμένο εργατικό δυναμικό. Θα πρέπει, λοιπόν, να ξεφύγουμε από την νοοτροπία ότι ο Έλληνας αγρότης δεν χρειάζεται την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αντ’ αυτού θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση μόρφωση των επαγγελματιών του κλάδου, μέσα από οργανωμένα τριτοβάθμια εκπαιδευτικά ιδρύματα και αγροτικές σχολές. Είναι ζωτικής σημασίας το να πετύχει η πολιτεία την δραστηριοποίηση των νέων, για την εξασφάλιση αφενός της συνέχειας του κλάδου, αλλά και αφετέρου για την επίτευξη των στόχων που αναφερθηκαν προηγουμένως.

Οι ανωτέρω αλλαγές θα μπορούσαν δυνητικά να φέρουν μεγάλες αλλαγές και σε ορίζοντα δεκαετίας, όπως τονίζει και ο ΟΟΣΑ, να επέλθει διόγκωση του κλάδου κατα 4,5 δις ευρώ σε όρους ΑΕΠ, αλλά και 140.000 νέες θέσεις εργασίας.

4.5 Το Λιανεμπόριο και Χονδρεμπόριο

Το λιανικό και χονδρικό εμπόριο είναι ο μεγαλύτερος σε όρους ΑΕΠ, κλάδος της χώρας μας. Για την ακρίβεια αντιστοιχεί στο 19% της εγχώριας παραγωγής μας, ενώ παράλληλα απασχολεί το 19% του συνόλου του εργατικού δυναμικού της χώρας μας. Από την άλλη είναι ο μανδικός κλάδος που παρουσίασε ανάπτυξη διπλάσια της Ελληνικής Οικονομίας από το 2000 έως και σήμερα. Το εκπληκτικό με τον εν λόγω κλάδο είναι ότι ακόμη και στις μέρες μας παρουσιάζει διαρκή ανάπτυξη. Για την ακρίβεια, ο κλάδος των καταναλωτικών τροφίμων παρουσιάζει ετήσιες πωλήσεις 25 δις, ο κλάδος της ενδυμασίας ανέρχεται στα 6 δις και ο κλάδος των ηλεκτρικών συσκευών κάτι περισσότερο από 2 δις ευρώ. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει περιθώριο περεταίρω βελτίωσης του κλάδου σε όρους ΑΕΠ, αλλά πρώτου το αναλύσουμε, θα αναφερθούμε σε κάποια σημαντικά στοιχεία που αφορούν τον κλάδο.

-Το μείγμα οργάνωσης. Η διεθνής μέχρι τώρα εμπειρία έχει δείξει, ότι ιδίως στα καταναλωτικά προϊόντα και τα τρόφιμα, οι μεγάλες μονάδες είναι συνήθως πιο παραγωγικές μιας και μπορούν να καταφέρουν την επίτευξη οικονομικών κλίμακας. Στην Ελλάδα εν αντιθέσει αυτό που συμβαίνει είναι ότι πρόκειται για μια αγορά, η οποία αποτελείται από πολλές και ως επί το πλείστον μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες βιώνουν έντονο ανταγωνισμό και αντιμετωπίζουν ολοένα και αυξανόμενα κόστη παραγωγής και φορολογία. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί πως ο συγκεκριμένος τομέας έχει και πολύ μικρή διείσδυση στο διαδίκτυο, με αποτέλεσμα το ηλεκτρονικό εμπόριο του κλάδου να είναι μικρό και περιορισμένο, αν όχι ανύπαρκτο.

-Το μοντέλο του λιανεμπορίου. Σε συνέχεια των προηγούμενων διαπιστώσεων ταλανίζονται από τα πολλά προβλήματα που μαστίζουν την χώρα μας σήμερα αλλά και το γεγονός ότι το σύνολο του οργανωτικού τους μοντέλου χαρακτηρίζεται από έλλειψη κάθε προηγμένης και τεχνολογικά εξελιγμένης εφαρμογής, η απουσία των οποίων οδηγεί σε ολοένα αυξανόμενα κόστη παραγωγής, ενώ ταυτόχρονα δεν βοηθά στην ανάπτυξη του πελατολογίου τους.

-Αγοραίος ανταγωνισμός. Ενώ, ο ανταγωνισμός των μεγάλων αλυσίδων είναι παρόμοιος με τον αντιστοιχο Ευρωπαϊκό, όσον αφορά τα μικρά καταστήματα και τους κατά τόπους λιανεμπόρους, μπορούμε να πούμε ότι παρουσιάζουν έντονη

γεωγραφική συγκέντρωση κάτι που αναπόφευκτα μειώνει τα μεριδιά αγοράς τους αλλά και κατ'επέκταση το κέρδος τους. Επιπλέον, ο έντονος τιμολογιακός πόλεμος που δέχονται από τις μεγάλες λιανεμπορικές αλυσίδες, τόσο με την μορφή μεγάλων εκπτώσεων, όσο και με την σχετικά πρόσφατη και εκτεταμένη εισαγωγή των προϊόντων ιδιωτικής ετικέτας, έχουν καταστήσει την επιβίωση των μικρών και κατά τόπους επαγγελματιών στην περεταίρω συρρίκνωσή τους.

-Η απουσία οργάνωσης των Χονδρεμπόρων. Όσον αφορά την άλλη μεγάλη κατηγορία τους χονδρέμπορους και τους μεγάλους προμηθευτές τροφίμων, οι οποίοι αποτελούν τον ενδιάμεσο κρίκο μεταξύ των μεγάλων καταναλωτικών εταιριών – παραγωγών και των μικρών λιανεμπόρων, χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη έλλειψη οργάνωσης αλλά και από καταχρηστικές και παράνομες ενέργειες που παραπέμπουν σε ολιγοπωλειακές πρακτικές, απόρροια της απουσίας ελέγχου και κανονισμών που διέπουν τον χώρο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, η θέση των μικρών λιανεμπορικών επιχειρήσεων να δυσχαιρένει ολοένα και περισσότερο με αποτέλεσμα την συρρίκνωση των μικρών επιχειρήσεων και την παράλληλη διόγκωση των μεγάλων αλυσίδων.

Ο κλάδος του Λιανικού και Χονδρικού εμπορίου είναι ένας τομέας της οικονομίας με πολλές προοπτικές ανάπτυξης, για τον λόγο αυτό η πολιτεία οφείλει να μεριμνήσει για την συνέχεια της ανάπτυξης στον κλάδο αλλά και να δώσει κίνητρα εισόδου και σε άλλους νέους ανθρώπους, διαφυλλάσσοντας παράλληλα τα δικαιώματα των υπαρχόντων επαγγελματιών. Για να εξασφαλιστεί η ανάπτυξη του κλάδου και τα επόμενα χρόνια πρέπει να γίνουν τα εξής :

-Ενίσχυση του υγιούς ανταγωνισμού, επενδύσεις και κανονιστική συμμόρφωση. Για να μπορέσει ο κλάδος να συνεχίσει την ολοένα και αυξανόμενη ανάπτυξή του, οφείλει η πολιτεία να μεριμνήσει για την εξασφάλιση σχετικών επενδυτικών κεφαλαίων στην αγορά, τα κεφάλαια αυτά θα μπορέσουν να προέλθουν τόσο απο κοινοτικά κονδύλια, όσο και από εγχώρια κεφάλαια τόσο του Δημοσίου, όσο και Ιδιωτικών επενδυτών, η προσέλκυση των οποίων μπορεί να γίνει με την μορφή παροχής κινήτρων απο την πολιτεία. Επιπλέον, τα κεφάλαια αυτά θα οδηγήσουν σε ανάπτυξη του κλάδου τα οποία όμως θα ενισχύσουν και τον ανταγωνισμό ενδοκλαδικά. Για να προφυλαχθούν τα δικαιώματα τόσο των εργαζομένων όσο και των εργοδοτών (κυρίως μικρότερων σε μέγεθος επιχειρήσεων), θα πρέπει οι

επενδύσεις αυτές και η αναμενόμενη ανάπτυξη να λάβει χώρα στο πλαίσιο των κατάλληλων κανονιστικών ρυθμίσεων και νόμων. Έτσι ώστε, να αποφευχθούν φαινόμενα δημιουργίας καρτέλ μεταξύ των μεγάλων αλυσίδων με αποτέλεσμα να βλάπτεται τόσο η ανταγωνιστικότητα του κλάδου όσο και τα καταναλωτικά συμφέροντα των πολιτών. Σαφέστατα η ολιγοπωλειακή νοοτροπία δεν αρμόζει σε έναν κλάδο με πολλές προοπτικές ανάπτυξης, ο οποίος αποτελεί φωτεινή εξαίρεση σε μια Ελλάδα που μαστίζεται από σωρία προβλημάτων, τα οποία δεν έχουν μόνο οικονομικές προεκτάσεις αλλά και κοινωνικές.

Ωθηση της παραγωγικότητας. Η ώθηση προς την αύξηση της παραγωγικότητας τόσο των λιανεμπόρων όσο και των χονδρεμπόρων, είναι το επόμενο και καθοριστικό βήμα προς το οποίο και θα πρέπει να δώσει έμφαση ο κλάδος δεδομένου, πως έχει εξασφαλιστεί η νομοθετική επάρκεια αλλά και η θωράκιση των συμφερόντων των επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται στον κλάδο. Η οριζόντια αλλά και η κάθετη ολοκλήρωση πολλών μεγάλων λιανεμπορικών ομίλων θα βοηθήσει σε αυτή την κατεύθυνση. Επίσης, πολύ σημαντική ενέργεια και μάλιστα σχεδόν απαραίτητη είναι η ηλεκτρονική παρουσία και η ψηφιοποίηση των συναλλαγών, κάτι που θα οδηγήσει σε αύξηση των πωλήσεων με παράλληλη μείωση του κόστους παραγωγής, αυξάνοντας κατ' επέκταση τα καθαρά κέρδη των επιχειρήσεων. Συνοψίζοντας, με την εφαρμογή των ανωτέρω ενεργειών, ο κλάδος θα έχει την δυνατότητα να αυξήσει την παραγωγική του δυναμικότητα κατά 22% , ενώ η αθροιστική συνεισφορά του στο ΑΕΠ θα ξεπεράσει τα 2,4 δις ευρώ επιπλέον.

5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συνοψίζοντας την προσέγγιση της παρούσα βιβλιογραφικής εργασίας, θα θέλαμε να ξεκαθαρίσουμε για άλλη μια φορά πως οι απόψεις και προτάσεις που διατυπώθηκαν αφορούν προσωπικές μας απόψεις, βασισμένες παρ'αυτά σε επιστημονικά αποδεδειγμένα και δημοσιευμένα στοιχεία. Η Ελλάδα μια χώρα, η οποία ταλανίζεται από μια 7 ετή οικονομική ύφεση (μέχρι την ημερομηνία συγγραφής της εργασίας μας), πρωτοφανή για τα παγκόσμια οικονομικά δρώμενα, μιας και ποτέ άλλοτε δεν είχε καταγραφεί παρατεταμένη κρίση τέτοιας διάρκειας σε καμία ανεπτυγμένη χώρα του δυτικού κόσμου. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα μας ξεφεύγουν από τα όρια της κοινής οικονομικής λογικής, μιας και πλέον, η πρόσφατη κρίση αποτέλεσε την αφορμή εκδήλωσης πολλών ριζικών προβλημάτων από τα οποία μαστίζονταν η χώρα μας. Τα προβλήματα αυτά έχουν κοινωνικές, νομικές, ακόμα και πολιτισμικές προεκτάσεις.

Παρόλα αυτά, η Ελλάδα από καθαρά οικονομικής σκοπιάς είναι μια χώρα με πληθώρα ευκαιριών για ανάπτυξη. Με τις επιλογές αυτές να ξεκινούν από την βαριά βιομηχανία της χώρας μας τον τουρισμό, την πληθώρα πηγών ενέργειας, από τις κλάσσιες (ορυκτά και παράγωγα πετρελαίου) μέχρι τις εναλλακτικές πηγές ενέργειας. Επίσης, όταν αναφερόμαστε στην Ελλάδα θα πρέπει να έχουμε συνειδητοποιήσει πως πρόκειται για μια χώρα, η οποία αν το επιδιώξει μπορεί να γίνει πλήρως αυτάρκης, μιας και η αγροτική μας παραγωγή αποτελεί εδώ και χρόνια την αιχμή του δόρατος στην εθνική μας οικονομία, με τεράστιο πλούτο και ποικιλία προϊόντων, τα οποία επαρκούν όχι μόνο να την κάλυψη των εσωτερικών μας αναγκών, αλλά και για την απαιτούμενη εξαγωγική δραστηριότητα, την οποία ως κράτος, οφείλουμε να στηρίζουμε με κάθε τρόπο προσπαθώντας να την επεκτείνουμε και να εδραιώσουμε τα προϊόντα της Ελληνικής γης στις διεθνείς αγορές.

Επιπροσθέτως, σημαντικός παράγοντας στον οποίο οφείλει να δοθεί σημασία είναι και η προσέλκυση επενδύσεων από το εξωτερικό. Τα τελευταία χρόνια, με την Εθνική μας οικονομία να παραπαίει, πολλές επενδύσεις που προορίζονταν για την γεωγραφική ζώνη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, έχουν στραφεί σε άλλες χώρες όπως Τουκία, Βουλγαρία κτλ. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ένας πολύ σημαντικός αριθμός κεφαλαίων να μην ελκύονται πλέον από την Ελληνική αγορά, η οποία φαντάζει ασταθής, υπερβολικά αβέβαιη και ιδιαιτέρως μη-φιλική προς του ξένους επενδυτές, οι οποίοι καλούνται να αντιμετωπίσουν ένα γραφειοκρατικό

περιβάλλον με πολλές καθυστερήσεις, ενώ ταυτόχρονα τους επιβάλλει μια δυσβάσταχτη φορολογική επιβάρυνση, η οποία καθιστά τις επιχειρήσεις ζημιογόνες και τις επενδύσεις αρνητικής καθαρής παρούσας αξίας. Για να αντιμετωπισθεί το φαινόμενο θα πρέπει η Ελληνική πολιτεία να παρουσιάσει μια εικόνα σταθερότητας, με ένα σταθερό και αμετάβλητο φορολογικό σύστημα, ένα σύστημα το οποίο θα δίνει κίνητρα για την ίδρυση νεών επιχειρήσεων, επιχειρήσεις οι οποίες με την σειρά τους θα προσφέρουν θέσεις εργασίας. Επίσης, το γραφειοκρατικό σύστημα της χώρας θα πρέπει να αλλάξει και να δημιουργηθεί ένα νέο και πιο εύελικτο σύστημα, το οποίο να συνοδεύεται και από ένα δίκαιο και κραταιό δικαστικό σύστημα το οποίο να εμπνέει την εμπιστοσύνη τόσο των Ελλήνων όσο και των διεθνών επενδυτών.

Όλοκληρώνοντας την ανάλυσή μας θα πρέπει να τονίσουμε ότι για την υλοποίηση όλων των ανωτέρων ενεργειών που προτείνονται, απαιτείται μια σταθερή πολιτική βούληση αλλά και ενέργειες κοινής αποδοχής από τους Έλληνες πολίτες. Η Ελλάδα σαν χώρα, το μόνο σίγουρο είναι ότι παρόλα τα πολλά προβλήματα με τα οποία μαστίζεται τα τελευταία χρόνια, μπορεί και θα καταφέρει να βγεί από αυτή την κρίση, όπως το κατάφερε όλα τα προηγούμενα χρόνια ανά τους αιώνες που έγραφε ιστορία.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αλεξανδρίδης, Μ. (2006). Ελληνική οικονομία. Αθήνα: Σύγχρονη Εκδοτική.

Αργείτης Γ. & Νικολαΐδη Μ., (2011), Η χρηματοπιστωτική κατάσταση του δημοσίου τομέα της Ελλάδας. Είναι βιώσιμη; ΙΝΕ: Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων.

Βαρουφάκης Γ. (2011) . Παγκόσμιος Μινώταυρος. Εκδόσεις Λιβάνη.

Κότιος & Παυλίδης (2012), Διεθνείς οικονομικές κρίσεις, Εκδόσεις Rosili.

Ζαγορήσιος & Ασημέλης , 2012, Τιτλοποιήσεις & καλυμμένες ομολογίες ως εργαλεία ρευστότητας.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Acharya V., Philippon T., Richardson M., & Roubini N. (2009). The financial Crisis of 2007-2009: Causes and remedies. New York: New York University Salomon Center and Wiley Periodicals.

Aiginger K. (2009). The current Economic Crisis: Causes, Cures and Consequences. WIFO working papers. No.341.

Bernanke & Ambel. 2010. Μακροοικονομική . Εκδόσεις : Κριτική .

Blundell-Wignall A., Atkinson P., & Lee S. (2008). The current Financial Crisis: Causes and Policy Issues. OECD Journal: Financial market Trends. 1(96).

European Commission, (2009), «Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses». European Economy, Brussels, pg.1-87.

Ηλεκτρονικές Πηγές

<http://www.en.wikipedia.org>

<http://www.eventstudymetrics.com>

<http://www.investopedia.com>

<http://www.tradingeconomics.com>

<http://www.sifma.org>

<http://www.stats.oecd.org>

<http://www.mckinsey.com>